

1000

Latv. Nod

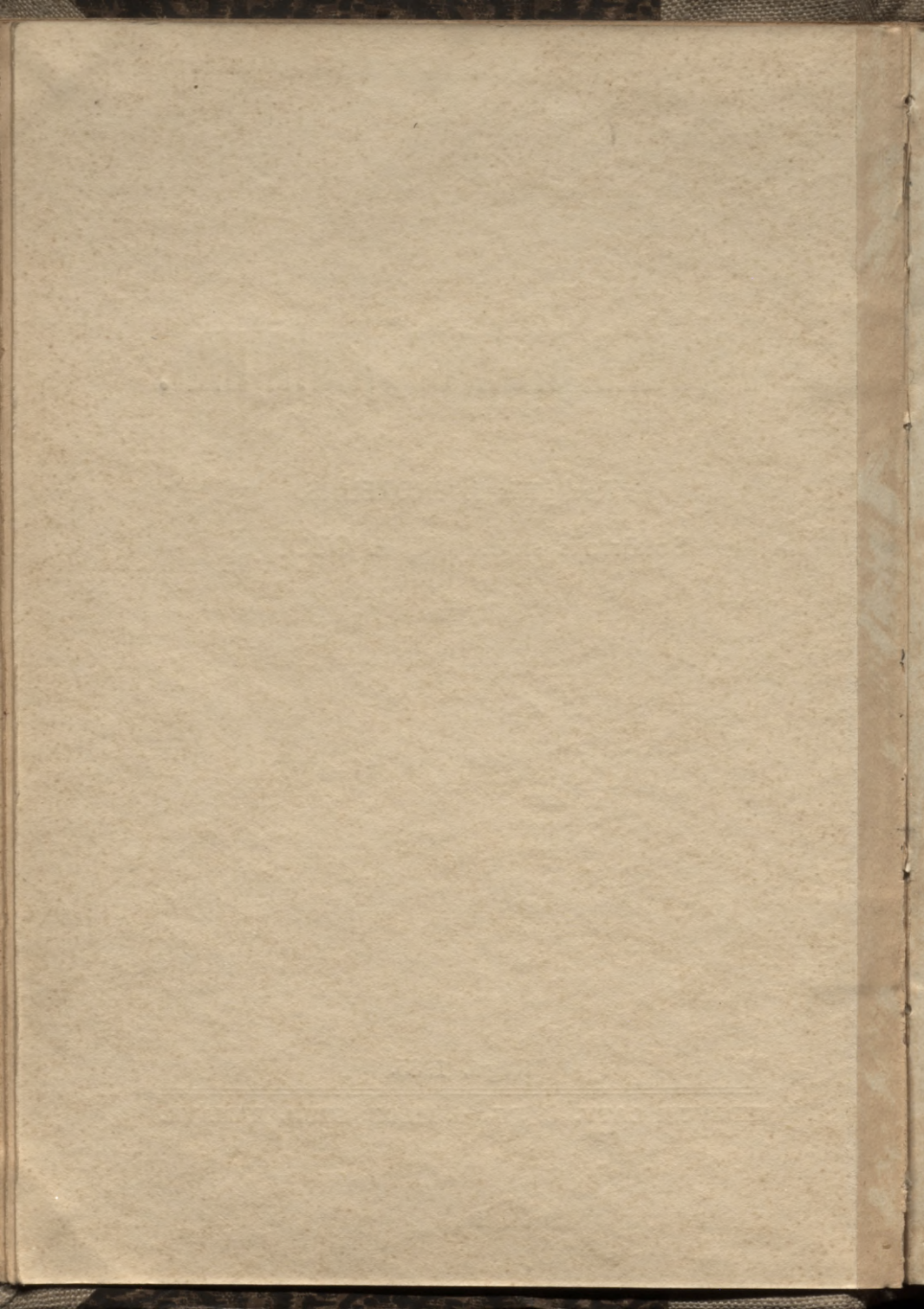
Valodas prakses jautājumi.

Rediģējis J. ENDZELĪNS.

Sakārtojis stud. phil. P. OZOLIŅŠ.

Rīgā, 1935.

IZDEVUSI LATV. Ū. FIL. u. FILOZ. STUD. RAMAVE.

Fil. A. i.

Latv. Nod

$\frac{4}{356}$

Valodas prakses jautājumi.

Rediģējis J. ENDZELĪNS.

Sakārtojais stud. phil. ^{*fil.*} P. OZOLIŅŠ.

Rīgā, 1935.

IZDEVUSI LATV. Ū. FIL. u. FILOZ. STUD. RAMAVE.

1943

Grāmatu spiestuves kooperatīvs
„GRĀMATRŪPNIEKS”
Rīgā, Pils ielā 14. Nr.

410-1 Part. 61 ✓

L. V. S.
In. 305842

0306121005

Priekšvārdi.

R. L. B. valodniecības nodaļa savās sēdēs ne vien vāc un iztīrā materiālus vārdnīcai, bet arī apspriež dažādus valodas prakses jautājumus un domā šai ziņā izspriedusi dažkārt ko derīgu. Sēžu dalībnieki tāpēc ir izteikuši vēlējumus, lai šādi derīgi atzinumi tiek autentiskā veidā sakopoti un publicēti. Šo darbu tad nu ir uzjēmusies studentu biedrība Ramave, kuras biedri rosīgi piedalās valodniecības nodaļas sēdēs. Bet derēs šī grāmatiņa gan pašiem sēžu dalībniekiem, gan citiem, kas interesējas par latviešu valodas kultūru. Šo „citu“ gan nav daudz, jo plašās aprindās vēl arvienu valda uzskats, ka latvietis savu dzimto valodu jau prot bez kādas mācīšanās un var to citiem mācīt, un sakarā ar to vēl tagad vidusskolās māca latviešu valodu arī personas, kas ir studējušas gan, piem., vēsturi vai ko citu, tikai ne baltu filoloģiju. Un taču kāds vēsturnieks latviešu valodas mācīšanai vai „pasniegšanai“ — kā dažkārt saka tāds vēsturnieks — nav nemaz derīgāks par kādu teologu vai jūristu. Nav tad ko brīnīties, ka mūsu valodas druvā vēl arvienu zel nezāles; ja kur tās tiek ravētas, cits kāds tai vietā dēstī jaunas. Senāk, piem., laikam neviens nešaubījās par to, ka jēgums, ko vāciski izteic ar adverbu „eben“, latviski apzīmējams ar „patlaban“ vai „pašreiz“ (no „pašu reizi“, kā „toreiz“ no „to reizi“) jeb „pašlaik“ (no „pašu laiku“). Bet tagad, lai gan nevar būt nekāda „patu reizi“ jeb „pati reizi“, tai vietā tiek kultivēts darinājums „patreiz“, tā, piem., „Rīta“ slejās jeb — kā teiktu pati redakcija, kas

sevi dēvē par „Rīts“ redakciju — „Rīts“ slejās. Kur ir, tur rodas: „Puiķis“ kungiem un kundzēm tagad ir pievienojusies arī „Rīts“ redakcija, lai gan latvieši mēdza locīt visus vārdus, kam vien ir lokāmās galotnes. Sāk atkal zelt pat nezāles, kas likās jau sen izskaustas. Nevajadzīgus dubultniekus jau sen bijām atmetuši, bet tagad atkal lasām avīzēs, piem., par „Hoffiem“, („Rītā“) par „Mussolini“ u. c. Mussolini vārdu vismaz paši italieši raksta ar „ss“, bet „Rīts“ bija pārdēvējis par „Lippu“ pat Čehoslovākijas pārstāvi Latvijā, kas saucas „Līpa“ un tā tad rakstās tikai ar vienu p. Un kāds izbijis ministrs, kas ar lielu skaļumu sludināja tautiskumu, pats savu kristībvārdu raksta ar „tt“, gluži kā vācieši.

Cīņa par valodas kultūru tā tad jāturpina ar neatslābstošu enerģiju; frontē lai stājas arī šī grāmatīņa! Beigās vēl jāpiemetina, ka šai grāmatīņā minētie aplamie izteicieni visi ir kur lasīti vai dzirdēti.

J. Endzelīns.

I. Atsevišķi vārdi.

A.

A b a. Vārdu „aba“ var lietāt vācu „eben“ nozīmē, piem.: „tas jau ir aba tas, kas samaitā mūsu krietnos nodomus.“

A b e j i, d i v e j i. Vārdos „abeji“, „diveji“ patskaņa e īsā izruna vecāka, bet praktisku iemeslu dēļ jāatstāj garā e skaņa: „**abēji, divēji**“, jo līdzīgos adjektīvos mēs esam jau pieraduši lietāt piedēkli -ēja- (ar garu e): vidējs, kopējs, pēdējs, valējs, līdzšinējs.

A b e j p u s ī g s. Pareizā forma ir **abpusīgs** vai **abpusējs**.

A i t ē r s. Vārdos aitērs un ēteris (gr. aithēr) der ievērot zināmu nozīmes starpību: 1) **aitērs** — augšējais gaisa slānis: hipotētiska viela, kas piepilda pasaules telpu; 2) **ēteris** — ātri gaistoša viela: šķidrums, kas viegli izgaro (ētera spirts, ēteriskas eļļas).

A i z b ā z n i s. Tautā maz pazīstami latviski nosaukumi jēdzieniem, ko vācieši apzīmē ar vārdiem „Stöpsel“, „Riegel“ un „Schieber“. Te dzird runājam gan par aizbīdekli, gan aizbāžamo, gan aizlaidni. Dzird lietājam arī tos pašus vācu vārdus. Vienības un pareizuma labad der turēties pie šādiem nosaukumiem: 1) **aizbāznis** (der Stöpsel); par aizbīdekli (no verba aizbīdīt) runāt nav ieteicams, jo ar aizbāzni var aizbāzt, nevis aizbīdīt (Zin. term. vārdn. minēts saliktenis „slēgtapaņa“); 2) **aizbīdnis** (der Riegel, задвижка, засов); šīnī nozīmē jau stipri

iesakņojies vārds „bults“ (-i-c.), ko tāpēc laikam gan vēl nāksies atzīt blakus aizbīdnim (var durvis aizbultēt, var aizšaut aizbīdni durvīm priekšā); 3) **aizlaidnis** (der Schieber, задвижка); minēts arī Zin. term. vārdnīcā.

Aizcilas. No libiešu valodas pārjemtā „kīlas“ vārda (das Pfand, das Versetzte) un vērba „kīlāt“ (pfänden), „iekīlāt“ (verpfänden, versetzen) vietā var lietāt vecos latviskos vārdus, ko pazīstam no Stendera vārdnīcas: „**aizcilas**“ un „**aizcelt**“ (svārkus un pulksteni aizcelt).

Aizdomīgs. No substantīviem ar piedēkli -īga- atvasinātie adjektīvi rāda, ka kādam priekšmetam piemīt tas, ko apzīmē attiecīgais lietas vārds: bailīgs — kam bailīga daba, naidīgs — kam naidis pret ko, godīgs — kam goda jūtas. Tā nu arī „aizdomīgs“ ir nevis tas, pret ko citiem rodas aizdomas, kas liekas neuzticams (verdächtig, Verdacht erweckend, подозрительный), bet tas, kam pašam ir vai rodas aizdomas par kaut ko, kas citus tur aizdomās, citiem neuzticas. Tāpēc vārds „aizdomīgs“ lietājams nevis pasīvā, bet aktīvā nozīmē (sal. vācu argwöhnisch, Verdacht hegend, kr. недоверчивый), gluži kā apdomīgs, iedomīgs. Un tā „aizdomīgs cilvēks“ ir īsteni persona, kas citiem neuzticas.

Nepareizi tāpēc kāds medicīnas profesors raksta: „aizdomīgās uz tuberkulōzi personas“. Šai teikumā vispirms jau vārdu kārtā būtu jāpārgroza (uz tuberkulōzi aizdomīgās personas), otrkārt arī adj. aizdomīgs te neder, jo tas te lietāts pasīvā nozīmē. Minētais teikums tāpēc jāizteic šādi: „personas, kas turamas aizdomās par tuberkulōzi“, vai: „personas, kas, šķiet, saslimušas ar tuberkulōzi“.

Aizgādnieciska organizācija. Pareizi jāsaka: „**aizgādnieku organizācija**“.

Aizjūgs. Vārdus aizjūgs, iejūgs, pajūgs esam parādūši lietāt gandrīz līdzīgā nozīmē. Te tomēr der ievērot zināmu niansējumu. **Pajūgs** ir zirgs, zirga lietas un rati (resp. kamanas, ragavas) kopā jemti. **Iejūgs** nozīmē tikai zirga lietas (visu to, ar ko zirgu iejūdz). **Aizjūgs** ir zirga lietas un rati (kamanas, ragavas).

Aizredzība. Latv. val. vārdnīcā minēts vārds aizredzība tai nozīmē kā kr. провидение, vācu die Vorsehung. Tā kā ar piedēkli -ībā- parasti atvasina vārdus, kas apzīmē dzīvu priekšmetu aktīvas īpašības, tad par piemērotāku un labāku atzīstams vārds **aizredze** (analogi kā redze, izredze, pieredze).

Aizsardzības pakāpe ir vācu der Sicherheitsgrad.

Aizvietot, atvietot. Abi šie vārdi darināti pēc sveša (kr. замещать) parauga un skan nelatviski. To pašu var izteikt vārdiem „**vietā likt**“ vai „**aizstāt vietu**“. Tā, piem., Janševskis raksta, ka „cilvēks nevar aizstāt zirga vietu“, un jau „Pēterb. Avīzēs“ teikts, ka „mašīna aizstāj grūto cilvēka roku darbu“.

Akmeņa laikmets. Vēstures stundās jārunā par akmens (ne akmeņa vai akmeņu) laikmetu, jo te domāts akmens ieroču laikmets. Tas pats sakāms par dzelzs un bronzas laikmetu.

Alnis. Tagad krievu лось latviski dēvē par alni, bet kr. олень par briedi. Pareizi turpretim олень saucams par **alni** (sal. lš. ālnis, vācu Elentier), bet лось par **briedi**.

Alus darītavu apzīmēšanai „Pēterburgas Avīzes“ lietājušas vārdu „alvirtuves“.

Amols. Parastajā rakstu valodā lietājams vārds „āboliņš“, un tikai dzejiskā izteiksmē

atļaujams arī v. „amols“. Tālākie šī vārda sagrozījumi (emols, amuls, āmals u. t. t.) nav atļaujami.

Apbrīnība. Brigaderes rakstos sastopamais vārds „apbrīnība“ nav literārai valodai derīgs. Tā vietā labāk teikt „**apbrīna**“ (analogi kā izbrīna), piem.: acu pāris apbrīnā tam seko.

Apgaisme. Kā blakus verbam iekārot ir subst. **iekāre**, tā var būt blakus verbam apgaismot subst. **apgaisme**. Apgaismības laikmets (Aufklärungszeitalter) ir neveikls darinājums; tā vietā labāk runāt par **apgaismotāju laikmetu** (nōmin. apgaismo-tāju laikmets).

Apgāde. Skat. izdevniecība.

Apgrozīties. Pēc svešu valodu parauga darināta frāze „šai namā apgrozās daudz ļaužu“. Latviski pareizi jāsaka: „**šo namu apmeklē**“, vai: „**šai namā iegriežas daudz ļaužu**“.

Apietamies, apejas. Tagadnes vienskaitļa 3. pers. no verba „apieties“ ir: viņš **apietas** (ne apejas!), bet daudzsk. 1. pers.: mēs **apejamies** (ne apietamies!).

Apkalpe. Vācu die Bedienung nozīmē var lietāt subst. **apkalpe**, jo šis vārds atvasināts no verba apkalpot, analogi tādiem vārdiem, kā: dzīvot — dzīve.

Apkārtlidojums. **Lidot** ir intransitīvs verbs, un izteiciens „**apkārt lidot**“ nevar apzīmēt darbību, kas, iziedama no darītāja, attiektos uz kādu objektu akuzatīvā; tāpēc frāze „Eiropas apkārtlidojums“ īstēni jāsaprot tā, ka Eiropa lido kam apkārt. Bet mums ir gan transitīvs verbs **aplidot** (ko? puķi, koku, kalnu), un tāpēc pareizi varam runāt tikai par **Eiropas aplidojumu**.

Apkure. Kr. отопление, отопка (die Beheizung) ir latviski **apkure** (no verba apkurt).

Apmatojums ir pareizi atvasināts vārds un izteic to, ko vācu die Behaarung. Var lietāt arī īsāko formu „matojums“, piem.: **galvas ādas matojums**.

Apmetne. Skat. noņemne.

Apnikt. Verbam „**apnikt**“ var būt 1) intransitīva nozīme, piem.: drīz šī lieta visiem apnika; 2) transitīva nozīme, kur pēc verba apnikt seko objekts akuzatīvā, piem.: es tevi esmu apnicis! Pareizs tāpēc arī šāds teikums: Bairaons, apnicis augstāko sabiedrību, devās svešumā.

Aprīkot var darbiniekus uz darbu. Par lokomotīvi jāsaprot, ka tā apgādāta (ne aprīkota) vajadzīgām ierīcēm.

Ar (arī). Dzejā saiklis „**ar**“ dažkārt sastopams ar apostrofu, tā tad it kā saīsināts „**ari**“. Istenībā tā ir patstāvīga forma, un te nekad „**i**“ nav zudis, tāpēc apostrofs tur lieks.

Ar manim, ar mani. Personisko pronōmenu instrumentāla formas **manim, tevīm, sevīm** senāk nostājās tikai pēc instrumentāla prepozīcijām: **ar manim, ar tevīm, ar sevīm**. Tikai vēlāk, kad instrumentāli panīka un formas ziņā sakrita ar akuzatīvu, arī šīs pronōmena formas (manim, tevīm, sevīm) nesajuta vairs kā instrumentālus, un **tās varēja likt pēc visām prepozīcijām**: ar, pie, ap, pēc, gar, līdz, starp, bez, zem, apakš u. t. t. manim, tevīm, sevīm, **blakus akuzatīva formām**: ar, ap, par, pār, caur, gar, pret, starp mani, tevi, sevi, un **ģenitīva formām**: aiz, bez, no, pēc, uz, apakš manis, tevis, sevis. Tagad rakstu valodā **abas formas atzīstamas par pilntiesīgām**, tā ka var teikt: **ar manim** (vai: **ar mani**) tu nejoko! **bez tevīm** (vai: **bez tevis**) man nebūs dzīves! viņš **uz sevi** (vai: **uz sevīm**) vien lūkojas.

Arājs, arējs. Ar piedēkli -ēja- (-ējo-) atvasina darītāju vārdus (nōmina agentis) no vienzilbīgo verbu pagātnes celma: gājējs, plāvējs, jāvējs. Izloksnēs blakus piedēklim -ēja- (-ējo-) tai pašā nozīmē lietā arī piedēkli -āja- (-ājo-): nesājs, vedājs, devājs, cepājs (rakstu valodā: nesējs, vedējs, devējs, cepējs). Ir tikai trīs gadījumi, kur līdz ar piedēkļu maiņu mainās arī vārdu nozīme un kur rakstu valodā lietājamas abas formas (ar -ājs un -ējs): 1) **arājs** ir cilvēks, kā nodarbošanās aršana, **arējs** — kas pašlaik ar; 2) **dzērājs** — kas bieži mēdz piedzerties, **dzērējs** — kas kādreiz kādā vietā dzer; 3) **ēdējs** ir persona, kas pašreiz ēd, bet **ēdājs** — a) kas mēdz daudz ēst (liela saime, daudz ēdāju), b) kāda vēžveida miesas audu postītāja kaite. Tāpēc tad pareizi jārunā par cilvēku ēdāju (kanibālu), ne cilvēku ēdēju.

A s' r a s. Skat. dvēs'le.

A t e l j ē. Skat. foto ateljē.

A t i e t. Verbam **atiet** (= aiziet) ir arī atnākšanas, atgriešanās nozīme (sal. lš. ateiti); tāpēc labāk teikt, ka **vilciens aiziet** (ne atiet) no **stacijas**.

A t k l ā s m e ir vācu die Offenbarung (kr. откровение).

A t s l ā b u m s, a t s l ā b t. Vācu die Entspannung tulkojams ar vārdu „**atslābums**“. Tāpat var sacīt: atslābt, atslābšana.

A t t i e c ī b a. Vācu „die Beziehung“ (kr. отношение) latviski var tulkot ar vārdiem: attiecība, attieksme, attiece. Parastā formā gan ir „attiecība“, bet tā kā substantīvi ar piedēkli -ībā izteic dzīvam radījumam piemītošu pastāvīgu un aktīvu īpašību, bet šai vārdā tādas nozīmes nav, tad par labāku atzīstama forma **attieksme** (arī attiece).

A t t u l k o t. Mēs varam gan kādu romānu, romānu, dzeju no svešas valodas **tulkot, pārtulkot,**

bet ne attulkot. Tāpat varam runāt par **tulkošanu**, ne attulkošanu.

Atvars. Mums nav piemērota apzīmējuma tam, ko krievi nosauc ar vārdu отверстие (vācu die Öffnung). **Caurums** (das Loch, дыра) neatbilst šim jēdzienam. Te ieteicams lietāt vārdu „**atvars**“. Vārds „aila“ (lietā architektūrā) šai nozīmei nav piemērots, jo mums jau pazīstami apzīmējumi „aile“, „aila“ (rinda, rubrika) un „ailis“ (tikla vai murda kārts).

Atveids. Vācu das Abbild ir latviski **atveids** (labs vārds!).

Atvente. Laiku priekš ziemsvētkiem (4 nedēļas) tauta sauc vai nu par atventi, vai adventi un loka šo vārdu kā -ē- c. (nōmin. atvente, advente). Pareiza turpretim ir -o-c. forma: nōm. **advents**, ģen. **adventa** (sal. lat. adventus, atnākšana).

Auglenīca. Kronvalda neveikli darinātā auglenīcas (gynaecium, Stempel, пестик) vārda vietā ieteicams lietāt formu „**auglinieks**“ (sal. v. sēklinieks). Šis vārds arī botāniķiem licies vairāk piemērots nekā valodnieku agrāk ieteiktais aizmata vārds.

Augšminētie. Forma „augšminētie“ (blakus tādiem izteicieniem, kā: „augšā minētie“, „augstāk minētie“) ir pagātnes pasīvais dīvdabis, kas ar priekšā pieliktu adverbu var veidot salikteni; tāpēc šis vārds uzskatāms par atļaujamu. Tomēr labāk lietāt vienkāršo formu „**minētie**“, jo arī tā izsaka, ka runā vai rakstā par nule teikto jau agrāk kaut kas sacīts.

Autobuss, omnibuss. Kā autobusa, tā omnibusa vārds nōminātīvā rakstāms ar divi „s“ galā (autobuss, omnibuss) un lokāms pēc -o- c. paradeigmas: ģenit. autobusa, omnibusa (ne omnibus!).

Ā.

Ārods. Radiofona lekcijās un citur bieži dzird runājam aroda vārdu ar garu pirmās zilbes kvantitāti (ārods). Pareizi jāsaka: **arods**.

B.

Bail, bailes. Var teikt: man ir bailes, nav bailes, man ir bail, nav bail (vecs nekatras kārtas vārds). Līdzīgi runājam: vareni liels, varen liels, brīnum jauks u. t. t.

Balss saikļi. Vācu „Stimmbänder“ apzīmējumam latviski var lietāt terminu „**balsekļi**“ (viensk. nōm. balseklis).

Bārda, bārzda. Pazīstamas abas paralēlformas, bet rakstu valodā lietājama vecākā un vairāk izplatītā forma **bārda**.

Bende. Šis vārds lokāms pēc parastās -ē- c. paradeigmas, t. i. līdzskanis daudzsk. ģenitīvā „u“ priekšā jāmikstina: **benžu** (ne bendu).

Bezdarbnieki. Kā ir darbs, darba ļaudis, tā var būt arī bezdarbs un bezdarba ļaudis. No pēdējā savienojuma savukārt var izveidoties saliktenis „**bezdarbnieki**“, kas tā tad jāuzskata kā legāli darināts vārds. Pareizs tāpēc ir teikums: pie līnijas būves darbiem paredz nodarbināt ap 3000 bezdarbnieku.

Bezmaž. Rakstāms kopā (tāpat kā „šodien“).

Bēgoņu laikmets. **Bēgļu laikmeta** vietā nevar runāt par „bēgoņu laikmetu“ (sastopams kāda rakstnieka darbos), jo pēc šā otrā vārda nav nekādas vajadzības. Bēglis un bēgulis nozīmē šķiras: par bēgli sauc cilvēku, kas kaut kur aizbēg un dzīvo, bēgulis ir tas, kas pastāvīgi bēguļo no vienas vietas uz otru.

Bilde. Var runāt par gleznu, attēlu, ainu, ne bildi.

Bieži apdzīvota vieta. Mazas pilsētiņas nozīmē var lietāt **miesta** vai **miestiņa** vārdu, jo nav cita nosaukuma, ko likt tā vietā. Apzīmējums „bieži apdzīvota vieta“ ir pārāk garš un ar izplūdušu jēdzienu, kas var radīt pārpratumu (piem., Vainodes bieži apdzīvotā vieta var būt arī tuvākā vai tālākā Vainodes apkārtnē).

Brekši. Radiofōnā, ziņojot par zivju tirgus apstākļiem, min nelatvisko brekšu vārdu, kaut gan latviešiem pašiem ir savs vecs, labs vārds **plaudis**; tāpēc tad arī mācības grāmatās klājas runāt tikai par **plaužu** (ne brekšu) **dzimtu**. Nevar mums būt arī nekādu doršu (vācu der Dorsch), bet ir tikai **mencas** (plats „e“).

Brilles. Ja kāds šī patapinājuma vietā gribētu likt latviskāku vārdu, tad par labāku atzīstamas „a c e n e s“, ne actenes vai acaines.

Brīva, svabada enerģija. Pareizi un bez nozīmes starpības var runāt gan par „s v a b a d u“, gan „brīvu enerģiju“.

Briedis. Sk. alnis.

Būtne. No paralēlformām **būte**, būtne (das Wesen, существо) ieteicamāka pirmā, jo nāsenis „n“ šinī vārdā nekā neizteic. Tas pats sakāms par saliktniem **klātbūte** (klātbūtne), **prombūte** (prombūtne), **atbūte** (atbūtne). Tomēr no pēdējām divi formām labāk izvairīties. Ja kāds saka: „tavā atbūtē (prombūtē) pie mums ieradušies viesi“, tad tas taču nozīmē tikai to, ka „tev klāt nesot pie mums ieradušies viesi“.

Būtva. Krievu **быт** (dzīves veids, dzīves iekārta) var tulkot ar līdzīgas saknes vārdu **būtva** (lauzta inton.), piem.: **kāzu būtva** (свадебный быт), **saimnieciskā būtva** (хозяйственный быт).

C.

Caur. Prepozīciju „caur“ lietā līdzekļu apzīmēšanai tikai tad, ja šis līdzeklis ir persona vai domāts kā dzīvs radījums; tāpēc var gan gada pārskatu **iesniegt caur padomi pilnai sapulcei**, bet nevar teikt, ka labība cietusi caur sausumu. Pareizi: **labība cietusi no sausuma; zāle nokaltusi ūdens trūkuma dēļ.**

Caurskata iesniegums. Prepozīciju „caur“ vai „cauri“ nevar savienot ar verbiem, kam personas galotne (verbum finitum), tāpēc nepareizs ir teikums: viņš caurskata iesniegumus (pareizi: skata cauri iesnieg.). Var gan prepoz. „caur“ savienot ar verba formām, kas nav noteiktas personas ziņā (verbum infinitum), piem., ar divdabi; tāpēc nevainojami valodas pareizuma ziņā ir tādi savienojumi, kā: **caurausta drēbe, caurskatāmie papīri.** Uz vākiem var arī būt uzraksts: **caurskatīšanai.**

Caurule. Zinātn. terminol. vārdnīcā (1922. g. 104. lapp.) Rohr (труба) tulkots vārdiem caurule un caure. Pareizāka ir pēdējā forma, jo analogi kā adjektīvam bērām atbilst subst. bērīs, pelēkam — pelēcis, tā arī adj. cauram atbilst subst. **caure.**

Cekuls, cegums. Krievu челка nozīmē zirga krēpju šķipsnu, kas starp ausīm nokarājas uz leju pār pieri. Latviski to var tulkot ar **cekula** vai **ceguma** vārdu (nōmināt. cekuls, cegums).

Cemme. Vārds cemme nāk no lībiešu „tsemm“; īsti latviski šis vārds (piem., Kursā) skan **cembe** (sal. lš. k e m b é).

Censlis. Vācu der Streber ir latviski **censlis, censulis** (karjērista nozīmē).

Cēlums. Vācu der Ursprung (krievu происхождение) tulkošanai derīgs vārds „cēlums“ (la-

bāks nekā sākotne), kas runājams ar lauztu „e“: **šis cilvēks zema, tas augsta cēluma** (nav jāsajauc ar cēluma vārdu, ko izrunā ar stieptu vai krītošu „e“: cēlums — skaistums).

Ciena, cieņa. Vācu „die Achtung“ nozīmē var sacīt gan „ciena“ (cienā, godā turēt), gan „cieņa“ (cieņu izrādīt), bet „cieņa“ var būt arī gan pacienāšana (iesākās cieņa), gan mielasts (kas nu sliktu cieņu cels priekšā!). Janševska darbos pēdējā nozīmē sastopams ļoti labs vārds „**cienasts**“, ko pazīst arī Rucavā un Nicā: viņš pasniedza viesiem cienastu. **Cienības** vārdu labāk lietāt pasīvā nozīmē, piem.: tev ir cienība ļaužu acīs, t. i. tu esi cienījams, cienīgs, tevi cienī; tādēļ nav pareizi, ja kāds vēstulē vai citur parakstās: ar cienību, ar augstcienību, jo tā parakstoties šī persona pati sevi it kā uzslavē (pareizi: Jūs cienīdams, Jūs augsti cienīdams).

Cienība. Skat. ciena, cieņa.

Cienītais, cienījamais. Lietājot šīs uzrunas formas, der ievērot zināmu nokrāsas starpību: pirmā forma (cienītais, arī godātais) izteic oficiālu, vispārīgu noskaņojumu, otrā (cienījamais, arī godājamais) — personīgas simpatijas.

D.

Dabas zinātnisks. Pret formu **dabas zinātne** (die Naturwissenschaft) nav iebildumu, bet grūtumi rodas darinot adjektīvu (naturwissenschaftlich). Savienojumā „dabas zinātnisks“ ģenitīvs „dabas“ atkarīgs no adjektīva „zinātnisks“, kas latviešu valodā gluži aplam; tāpēc labāk lietāt salikteni „**dabzinātnes**“, no kā tad pareizi darināts adjektīvs ir „**dabzinātnisks**“ (piem.: dabzinātniskie muzeji).

Daloties. Skat. ķilda.

Darba klausās. Kā vācu der Kriegsdienst ir latviski **kaŗa klausība**, tā der Arbeitsdienst —

darba klausība (t. i. pienākums ko darīt). Neder šai gadījumā lietāt apzīmējumu „darba klausās“, jo mums ar klaušu vārdu cieši saistās spaidu jēdziens.

Darīgs. Vācu virksam tulkošanai der celt godā jau Stendera lietāto adj. **darīgs** (labs vārds!).

Debesup. Kādā dzejoli sastopama forma „debesup“ (kā augšup, lejup), kas ir nepareiza. Var teikt, ka **skati vēršas debesis, pret debesīm, uz debesīm**.

Degpunkts, degvīns, deggāze, peldkostīms (visur plats „e“), lidmašīna, skatlogs (vai skatu logs — logs kā skata objekts) — pareizi darināti vārdi, jo salikteni pirmās daļas pamatā substantīvs.

Desmitlati. Sk. skaitļa vārdi.

Desmits. Vārdu „**desmits**“ (der Zehner, десятok) var locīt kā -i-, -o- vai -ā- (nōm. desmita) celma vārdu. Agrāk parastākā bija -i-c. forma (nōm. desmits, ģen. desmits), bet tagad šo vārdu pazīst gandrīz vai vienīgi kā **-o-c.-formu**, kādēļ tā atzīstama par vēlamāko: desmits, desmita, desmitam.

Deva (plats „e“) ir vācu die Gabe (ne „deve“!).

Dividendu. No dividendes vārda pareiza daudzskaitļa ģenitīva forma ir **dividenžu** (ne dividendu), piem.: **jānoteic termiņš dividenžu izmaksai**.

Divmēlība ir vācu die Doppelzüngigkeit.

Diengrāmata. Kaudzīte lietā dienas grāmatas vietā salikteni **diengrāmata**. Šis vārds derīgs.

Dienas kārtības (Tagesordnung, порядок дня) vietā ieteicams termins „**darba kārtā**“ vai „**darba gaitā**“, kas skan latviskāk.

Dievestība. Pēc tādu vārdu parauga kā brīvestība, labestība, ļaunestība var runāt arī par **dievestību**, kas nozīmētu to, ko vācu Göttlichkeit; dievība tad būtu die Gottheit. Lietāt dievestības vārdu reliģijas nozīmē nav ieteicams.

Dorši. Sk. brekši.

Dotības. Nav pareizi krievu данные tulkot ar vārdu „dotības“, jo vārdi, kas beidzas ar -ība, parasti apzīmē kādam objektam ilgāk piemītošu īpašību, piem.: veselība, gudrība. Pēc leišu „duomenys“ parauga darināts domeņu vārds pārāk atgādinātu domeņu muižu nosaukumu, kāpēc nederēs, un arī iespējamie „devekli“ īsti nozīmētu devumus, kam cita nozīme. Vislabāk kr. данные nozīmē lietāt jaunvārdu **dotumi** (alūksniešiem līdzīgā kārtā no pirktas drānas pagatavotas drēbes ir „pirtumi“). Jēdziena данность (vācu Gegebenheit) apzīmēšanai derīgs vārds „**dotība**“.

Drausme, drūksts. Vācu die Zucht, die Rüge var latviski tulkot vārdiem drausme un drūksts (-i- c.). Tā kā drausmes vārds piesienas tuvu drausmas vārdam, kas nozīmē bailes, briesmas, tad par labāku praksē atzīstama forma **drūksts**, piem.: vajaga bērniem dot drūksti.

Dumpjoties. Kā runājam: brālis — brāļoties, tā varam teikt arī: dumpis — **dumpjoties**.

Duris. Parasto durvju vietā var droši runāt arī „**duris**“, ģenit. duru (ar nemīkstinātu „r“, kā zosu, ausu, debesu). „Duris“ ir vecāka forma (sal. lš. dūrys), un deminūtīvs „durtiņas“ pat pazīstamāks par durvtiņām.

Dvēs'le, as'nis. Dzejnieki savos darbos dažkārt dvēseles un asiņu vietā raksta dvēs'le un as'nis. Šādas formas var uzlūkot par atvasinātām ar citiem piedēkļiem un rakstīt bez apostrofa vārda vidū: **dvēs'le, as'nis**. Turpretim no skaņu kopas „sr“ latv. valoda vairās, un vecajos vārdos, kur tā bijusi, iesprausts šo skaņu starpā „t“, piem.: strau-me, strāva; tāpēc derētu vairīties arī no asaru vārda saīsinātās formas „as'ras“, ko sastop daudz dzejnieku darbos.

Dz.

Dzeltains, dzeltens. No adjektīvu formām dzeltāns, dzeltēns, dzeltens, dzeltains priekšroka dodama vārdam **dzeltāns**, bet pieļaujamas arī formas dzeltēns un dzeltens.

Dzelzszāles vārdu raksta ar „s“, bet **„dzelzceļu“** bez „s“. Forma dzelzsceļš (ar „s“) nav nepareiza, bet tā kā dažās izloksnēs sastop „dzelzu krāsni“, „dzelzu stabu“, „dzelzu ceļu“, „dzelzasu ratus“, tad laika ietaupījuma dēļ ieteicama īsākā forma **„dzelzceļš“**, kas ir daudzskaitļa ģenitīva savienojums; vārdā **„dzelzszāle“** šaurais „e“ norāda, ka te vienskaitļa ģenitīvs.

Dzēšlapa. Nepareizi atvasināts ir dzēšlapas vārds (das Löschiapier), kur saliktena pirmajā pusē likta verba sakne un otrajā substantīvs. Dzēšlapas vietā ieteicams jaunvārds **sausēklis**, kas atvasināts no verba sausēt, t. i. sausu darīt. Tā kā tagadn. 3. persona šim verbam beidzas ar ē (viņš sausē), tad arī atvasinātais substantīvs rakstāms ar ē: **sausēklis**.

Dzimšanas diena. Vārdi, kas beidzas ar **-šana**, norāda ilgstošu darbību (sēšana, plaušana, skriešana), tāpēc, runājot par dzimšanas dienu, labāk teikt **dzimuma diena, dzimumdiena**.

Dzimbūšana. Šā neveikli darinātā vārda vietā ieteicama **„dzimbuve“** (ar īsu u!).

Dzimtssarakstu nodaļa jāraksta ar 2 „s“ pirmā vārda vidū, jo te saliktena pirmajā daļā ir viensk. ģenitīvs (sal. v. dzelzszāle, sirdsapziņa).

Dziedīgs. Adjektīvs **dziedīgs** (vācu heilsam) labs vārds, piem.: **dziedīgas zāles** (Sudrabu Edžum).

Dziedonis. Skat. lidonis.

E.

Epizode. Oriģinālvalodai tuvāks ir **epizods** (gr. epēisodos) nekā epizode (no vācu Episode), un arī lokot pirmā forma ir parocīgāka, jo daudzsk. ģenit. nav jāmīkstina (epizods — epizodu, turpretim epizode — epizožu). Labāk tāpēc lietāt vīr. k. formu **epizods**.

Esamība, esotība. Vācu das Sein, die Existenz (kr. бытiе) tulkojumam neder ne „esamība“, nedz „esotība“. Prof. Endzelīns šai nozīmei ieteic vārdus **esme** (sal. lš. esmē) un **ira**.

Evāņģelijs. Grieķu valodas nekatrai kārtai atbilst latviešu valodā vīriešu kārtā un tāpēc forma **evāņģelijs** (gr. euangelion) ir pareiza.

F.

Fabūla, drama. Pareizi jāsaka: **fābula** un **drāma**, kā to rāda oriģinālvalodas (lat. un gr.), nevis fabūla un drama, kā valodas nepratēji runā.

Foto ateljē. Tādi apzīmējumi, kā: **modes ateljē, foto ateljē, apģērbu salons, konfekciju nams, dāmu ateljē** ir internacionāli nosaukumi, ko latv. valodā var lietāt, jo pilnīgi tos latviskot nav iespējams (piem.: mode, salikteni ar foto kā fotogrāfija u. t. t.). Protams, var atzīt arī tādus nosaukumus, kā: **apģērbu nams, apģērbu veikals** u. taml. Tā kā ateljē vārdam nav latviskas galotnes, tad tā vietā var arī teikt „**dirbīkla**“. Šis vārds sastopams lš. valodā un Kursas dienvidos arī latviešu valodā (atvasināts pēc ganīklas vārda parauga).

Francis, francūzis. Dzīvajā valodā „**franču**“ vārds parasti sastopams tikai daudzskaitlī. Un tā kā vienskaitļa forma „**francis**“ kā tautības apzīmējums sakrīt ar vīriešu vārdu Francis, kāpēc viegli var rasties pārpratumi, tad pieļaujams vienskaitļa formā runāt arī par „**francūzi**“.

G.

Gadkārtējs. Pareizs ir savienojums „**gads-kārtējs**, ne gadkārtējs, piem.: **gadskārtējs tirgus, gadskārtēja sapulce**; arī: **gada tirgus, gada sapulce**.

Gaitnieks, -ce īstēni neatbilst dežūranta jēdzienam, jo minētiem vārdiem sava vēsturiska pagātne (kungu gaitās iet). Ja turpretim dežūranta uzdevums saistīts ar kāda praktiska darba veikšanu, tad šo vārdu var lietāt (gaitnieki, -ces skolas virtuvē, klasē).

Galvas plikums. Vācu die Glatze (kr. плешь, лысина) apzīmējumam latv. valodā trūkst attiecīga nosaukuma. Glūka tekstā atrodams vārds „pleikis“ („pleikis sprogainu matu vietā“), bet tas ar savu „k“ skaņu nav latvisks. Prof. Endzelins ieteic šai nozīmē lietāt vārdu „**pleice**“, kas atbilst lš. formai „pleikē“.

Galvenokārt, galvenām kārtām. Nepareiza, svešu paraugu ietekmē veidota frazeoloģija bojā mūsu valodu vairāk nekā patapinātie vārdi, kuŗu vietā dažkārt nav nekā labāka ko likt. Arī fraze „**pa lielākai daļai**“ (grössten Teils, по большей части) jau mūsu valodā tā iekļāvusies, ka te patapinājuma nejutam, un to var lietāt, piem.: bezzemnieki devās pa lielākai daļai uz rūpniecības centriem. Labi neskan izteicieni: galvenā kārtā, galvenokārt, galvenām kārtām. Šo vārdu vietā labāk teikt: **sevišķi, īpaši**, piem.: tikumu pagrimšana novērojama **sevišķi** (ne: galvenā kārtā) lielpilsētās.

Garša, paraša, smarša. Labāk šais vārdos likt balsīgos šņāceņus: **smarža** (smirdēt), **garža** (gardums), **paraža** (paradums). Tikai **smaršas** vārdā š laikam ir vecs, un te vārētu arī ievērot izšķirību: **smarša** — Duft, Wohlgeruch un **smarža** — odeur: smaržūdens (t. i. viela). Sk. **ieraža**.

Gaut, gaudīt. Kā latviski tulkot vācu „werben“, piem., šādās frazēs: Anhänger werben, um die öffentliche Meinung werben? Pazīstot seno latviešu dzīves apstākļus un paražas, sapratīsim, ka dzimtbuves laikos līdzīgs jēdziens latviešiem ir bijis svešs, jo nebija vajadzības pēc tā; tāpēc tagad attiecīga vārda nav un tas jādarina no jauna. Šai nozīmē varētu no vecā verba „gaut“ (=kert, iegūt), ko lietājis Rainis, darināt iteratīvu formu „**gaudīt**“ (kā leišu gāudyti, ar nozīmi gūstīt, raudzīt ko iegūt). Arī šo vārdu jau sastopam Raiņa darbos: vai man bēgt? vai viņu gaudīt?

Grāds. Zinātnisko pakāpi ar svešvārdu sauc pareizi nevis par grādu, bet **gradu** (īss „a“!).

Griežnes. Skat. šķēres.

H.

Huligans. „l“ radies kr. valodas ietekmē, bet pareizi vārds rakstāms un runājams ar nemīkstiņānu „l“: huligans.

I.

Inženieris-architekts. Agrākajā Krievijā piešķirtais zinātniskais grāds инженер архитектор ir latviski **inženiera architekts**, (ne „inženieris un architekts“ vai „inženieris-architekts“). Un kā runājam: palīga skolotājs (ne skolotājs palīgs), tāpat jāsaka: **adjunkta skolotājs** (ne skolotājs adjunkts).

Izdevniecība. Nav atzīstams pēc krievu valodas parauga nepareizi darinātais izdevniecības vārds (kr. издательство, vācu Verlag). Arī izdeve, izdeva, apgādiens neder, turpretim apgāde nozīmētu pašu darbību (it kā apgādāšanu), kāpēc neatbilst vajadzīgajam jēdzienam. Ieteicama te forma **apgāds**, jo mums pazīstams līdzīgi darināts vecs vārds „sagāds“ (der Vorrat, die Habe). Nepareizi runāt par grā-

matu izdošanu: naudu var izdot, bet grāmatas apgādāt.

Izejas vērtība ir vācu der Ausgangswert tulkojums, un to var atzīt par pareizu.

Izejviela. Skat. jēviela.

Izklāsts. Sacerējumu plānus sastādot, daži skolotāji mēdz runāt par „izklāstu“ (ievads, izklāsts, nobeigums). Labāk lietāt vārdu „**iztirzājums**“, kas saistās ar argumentāciju, spriedumu, kurpretim **izklāsts** var būt tikai vienkāršs stāstījums, attēlojums.

Izpalikt. Vācu „ausbleiben“ ir latviski „**iztrūkt**“ (ne izpalikt!), kas lietājams ar nōminātīvu: viņš mēdz iztrūkt — er pflęgt auszubleiben. Šai gadījumā gan var teikt arī: „parasti viņa trūkst“, „parasti viņš neierodas“, bet bez „iztrūkšanas“ vārda tomēr iztikt nevarēs.

Izpeļņa. Kā runājam par peļņu (no verba pelnīt), tā varam runāt arī par **izpeļņu** (no verba izpelnīt); tāpēc pareizs ir teikums: katrā izdevīgā gadījumā (ne: pie katras izdevības!) jāpaceļ **izpeļņa**.

Izpildīs dziesmas. Ielūgumos un afišās bieži sastop šādus nepareizus izteicienus: koris izpildīs dziesmas, orķestris izpildīs simfōniju. Labāk teikt: **koris dziedās, vai: koris nodziedās dziesmas; orķestris spēlēs, vai: orķestris nospēlēs simfōniju.**

Izsole, sacensība, konkurence. Šie vārdi savā nozīmē šķirami. **Izsole** ir atklātas pārdošanas veids vairāksolišanā, bet sacensība un konkurence var būt arī ārpus izsoles, t. i. nesaistīties ar vairāksolišanu. Savukārt ir starpība arī starp konkurenci un sacensību. Bieži **konkurencei** egoistisks raksturs, kur līdzekļu izvēle ne katrreiz atbilst morāles prasībām (negodīga konkurence). **Sacensības** jēdziens ietver sevī arī prasību pēc principu skaidrības un tikumiska cēluma (zinātnes jautājumos, piem., var būt tikai sacensība, ne konkurence).

Izspiedums ir vācu die Verdrängung.

Izziņa, uzziņa. Ikdienišķā valodā runā un rakstos vārdus „izziņa“ un „uzziņa“ bieži vien neatšķir un liecā vienu otra vietā. Patiesībā tiem katram sava nozīme: **izziņa** (sal. izzināt, in Erfahrung bringen, разузнать) ir die Ermittlung, Recherche, изследование, дознание, bet **uzziņa** (sal. vārdus uzziņāt, erfahren, erkennen, uzņāt) ir Nachforschung, Erkundigung, справка. Un tā, piemēram, par kādu noziedzīgu darījumu izmeklēšanas tiesnesis var uzrakstīt **izziņu**, bet kanceleja — izsniegt **uzziņu** par zināmas personas pēdējā gada izpeļu.

I.

Ipatns. Latviešu valodā ir gan substantīvs **īpatnis** individa nozīmē, bet nav adjektīva ipatns. Kā leišu platūs ir latviski plats, plašs, tā arī adjektīvs, kas leišu valodā skan ypatūs, ir latviski **īpats**, **īpašs**. Vārds īpats sastopams jau Fūrekerā pazīstamajā grēku sūdzēšanas dziesmā: „Ak, to bij Jēzum matīt, kas ir tavs **īpats bērns**“, un šī forma atzīstama arī tagad literārā valodā par derīgu.

Ie.

Iederīgs. Adjektīvs „**iederīgs**“ pareizi darināts vārds, piem.: lūdzu pierakstīt manī tādā grupā, kur esmu iederīgs. Tāpat pareizs ir adjektīvs „**saturīgs**“, ar nozīmi saturā bagāts: viņš sacīja saturīgu runu.

Iedirbe. Vācu „die Wirksamkeit“ var latviski tulkot ar vārdu **iedirbe** (labāk nekā iedarbība). Šis vārds uzņemts jau arī Terminoloģijas vārdnīcā (sal. lš. dirbti, strādāt, darīt) tādos savienojumos kā, piem.: **iedirbes moments** (Angriffsmoment), **iedirbes punkts** (Angriffspunkt, точка приложения).

Iejūgs. Skat. aizjūgs.

Iekš. Latviešu valodā svešo nelokāmo vārdu lokātīva formas var aizstāt prepozīcija „iekš” ar viņai sekojošo nelokāmo vārdu, ja tam priekšā jau nav likts īpašs apzīmējums lokātīvā, piemēram: lasīju iekš „Rigasche Rundschau”, esot ziņots iekš „Figaro”, biju iekš „Apollo”. Turpretim pareizi jā-saka: biju Apollo teātrī, lasīju laikrakstā *Сегодня*; te prepozīcija lieka, jo nelokāmai formai pievienots apzīmētājs lokātīvā (teātrī, laikrakstā).

Iekšējās misijas vietā labāk sacīt „iekš-misija”.

Iepretim, iepretī. Šos vārdus beidzamajā laikā sastop ļoti bieži nepareizi lietātus prepozīcijas „pret” vietā, piem.: viņi kurina naidu iepretim (pareizi: **pret**) citām tautām. „Iepretim” lietājams tikai lokālā nozīmē, piem.: durvīm iepretim (t. i. šķērsām, iešķērsām, schräg gegenüber) aug liepa.

Ieraža, paraža, ieradums, paradums. Ikdiēnišķajā valodā šos vārdus parasti lietā līdzīgā nozīmē. Jāzina tomēr, ka **ieradums** jeb **paradums** (die Gewohnheit, привычка) ir viena cilvēka, bet **ieraža** jeb **paraža** (die Sitte, обычай) masas īpatnība kādā darbībā vai uzskatā. Tas izšķirams arī turpmāk, kāpēc jālietā termins „**paražu tiesības**” (обычное право), ne paraduma vai ieraduma tiesības. Terminoloģijas komisija gan savā laikā piejēma nosaukumu „parašu tiesības”, kur pirmajā vārdā nebalstīgais šņācenis, un arī tautā šā vārda izruna ar „š” jau pazīstama, tomēr pareizā forma ir ar „ž” (klūda radusies varbūt vecās ortografijas iespaiduma dēļ, kur „z” varēja viegli samainīt ar „s”).

Iestāties. Runājot par pavasara sākšanos, dzird arī sakām, ka jau „**iestājies pavasaris**”. Šai izteicienā varam domāt par krievu (настать) vai vācu (eintreten) valodas paraugu, tomēr tas darināts bez vainas un izklausās latviski, kāpēc verbs

„iestāties“ šai nozīmē nav jāskauž. Tāpat varam tad arī teikt: **iestājās klusums, iestājās nāve.**

I e v a d a m, i e v a d s. Abas formas pareizas, tikai katrai sava nozīme. „I e v a d s“ norāda, ka te izteikts viss, kas sakāms, turpretim datīva forma „i e v a d a m“ liecina, ka no tā, ko varētu sacīt, pateikta tikai kāda daļa.

J.

J e m t (н e m t) v ē r ā. Izteiciens „**jemt vērā**“, ko lietā jau Glūks savā bībeles tulkojumā, nenāk no svešas valodas, kā tas var likties (vācu „wahrnehmen“ izteic ko citu), tāpēc to var lietāt arī tagad. Ir tikai stila jautājums, vai teikt „**jemt vērā**“, vai „**ievērot**“, jo abi izteicieni pareizi. Un tāpat var sacīt arī: **likt vērā, paturēt vērā, paturēt prātā, paturēt galvā, atrisināt galvā.**

J ē l v i e l a (Rohstoff, Rohmaterial, сырье) un i z e j v i e l a ir formāli pareizi darināti salikteni, tikai katrs ar savu nozīmi. **Jēlviela** ir neapstrādāta viela, bet **izejviela** ir viela, no kuras ko darina. Tā tad izejviela var arī nebūt jēlviela. Runāt par „sāku vielu“ šai nozīmē neder.

J u t o ņ a, j ū t o ņ a (Stimmung, настроение). Dzird runājam abējādi. Par pareizāko jāatzīst no pagātnes verba celma veidotā forma **jutoņa** (īss u).

J ū r m a l a. Līdz šim jūrmalas vārds rakstu valodā lietāts ar nemīkstinātu „r“ (jūrmala), bet lai nebūtu izjēpuma, salīdzinot ar citiem šāda tipa salikteniem (piem., ceļmala), tad šo vārdu var rakstīt ar mīkstināto „r“: **jūrmala.**

K.

K a i t e k l i s. Ja no vārdiem ar galotni -ēt, kam tag. 3. p. beidzas ar „ē“, atvasina substantīvus ar piedēkli -ekļa-, tad rakstu valodā „k“ priekšā „e“

ir garš (biedēt — biedē — biedēklis, kavēt — kavē — kavēklis), tāpēc arī vārdu „**kaitēklis**“ labāk rakstīt ar „ē“, jo tag. 3. p. no verba kaitēt ir kaitē (t. dz.: kad tik man nekaitē ļaunu ļaužu valodīņa).

Kapitōls. Ir vesela rinda no latīņu valodas pārjemtū vārdu, kas oriģinālvalodā beidzas ar -i u m un tā tad latviski būtu rakstāmi ar **-ijs** vārda beigās. Šo vārdu latviskā rakstībā tomēr nav konsekvences: praesidium — **prezidijs**, colloquium — **kollokvijs** (abi v. pareizi veidoti), bet: principium — princips, seminarium — seminārs, praemium — prēmija, privilegium — privilēģija. Pēdējos 4 vārdus mēs neesam pārjēmuši tieši no latīņu valodas, bet ar kr. vai vācu valodas starpniecību; tāpēc šo vārdu formu var attaisnot tikai valodas prakse, ne valodas likumā. Pareizas f. ir arī **kapitōlijs**, ne kapitōls (capitolium), **participijs** (participium), ne particips. Bez participija tomēr varam iztikt, jo mums ir pilntiesīgs un ļoti derīgs vārds „divdabis“.

Kapteinis-leitnants un **pulkvedis-leitnants** skan pavisam nelatviski. Ja šie nosaukumi vajadzīgi, tad to vietā jāliek pareizās salikteņu formas: **kapteinleitnants** un **pulkvežleitnants**.

Kasacēšana. Runāt par kāda sprieduma kasacēšanu ir tikpat nepareizi, kā runāt par kotācēšanu. Pareizi: **kasācija**, **kotācija**.

Kāršu spēles termini: **krusts** (ne kreics), **pīķis** (no fr. pique), **sirds** (ne ercs), **kāravs** (no fr. carreau, labāk kā „rūts“), **suga** (die Farbe, масть) un **kaviens** (der Stich, взятка).

Kārtula. Vācu die Regel tulkojumam derētu ievest Dravnieka darināto substantīvu „**kārtula**“, jo „likums“ nozīmē ko citu. Adjektīvs „regelmässig“ ir **kārtīgs**, **rēgulārs**, gramatiskajā terminoloģijā

„**kārtns**“ (piem.: kārtnās un nekārtnās verba formas).

Klopsis. Dažādo „klopšu“ vietā (vācu der Klops) mums var būt **sitenis**, piem.: **sīpolu sitenis**, **tītais sitenis** u. t. t.

Komandējošais sastāvs. Šāds savienojums lietājams tikai intransitivā nozīmē; nepareizi tā tad ir ziņot, ka „pulku komandējošais pulkvežleitnants X saslimis,“ jo te divdabim vēl piekabināts objekts akuzatīvā.

Kompagnons (fr. compagnon). Šo pašu jēdzienu var apzīmēt ar vārdu „**biedrinieks**“ (siev. k. biedriniece), jo latv. valodā jau atrodami analogi darinājumi, piem.: brālis — brālnieks.

Konkurence. Skat. izsole.

Konvents. Nav iemesla skaust svešvārdu „**konvents**“, lai gan var lietāt līdzīgā nozīmē (ko jau dara kāda studentu organizācija) arī jaunvārdu „**saiets**“.

Krāpīgs. Adjektīvs **krāpīgs** labi darināts vārds, piem.: **krāpīgs cilvēks**, t. i. cilvēks, kas mīl, mēdz krāpt.

Krēditora un dēbitora vārda attiecīgās latīņu formas ir ar gaļu pirmās zilbes patskani (crēditor, dēbitor), un arī latv. valodā šie vārdi būtu tā rakstāmi; bet tā kā kredita vārds (ar īsu „e“) jau stipri ieviesies (saka pat kredīts!), tad var atstāt arī kreditora vārdu ar īsu pirmās zilbes kvantitatī.

Kremātorizēšana. Nepareizi runāt un rakstīt par kremātorēšanu vai kremātorizēšanu, kad pareizā forma ir **kremācija** un verbs **kremēt** (lat. cremāre). Kremācijas vietā var runāt arī par „**sadedzināšanu**“ vai, pēc vācu „einäschern“ parauga, par „**pārpelnošanu**“ (verbs pārpelnot). Neklājas runāt arī par „**padomēšanu**“ (piem.: kartupeļu audzētāju padomēšana). Šis atvasinājums tikpat nederīgs kā kremātorizēšanas vārds.

Krist acīs. Var gan, figūrālā izteiksmē runājot, kaut kas „acīs durties“ (tāpat ausīs, nāsīs, durties), bet ne „acīs krist“.

Krustāmā zīme un kristījamā zīme ir gan pareizas, bet pagaras, pasmagas formas, kāpēc ieteicams lietāt salikteni **kristībzīme**. Tāpat kristīta vai krustāma vārda vietā var lietāt salikteni **kristīb-vārds**.

Kurorta vieta ir lieks jēdziena atkārtojums, jo vārds „kurorts“ jau ietver arī vietas apzīmējumu. Ja grib šā salikteņa pirmo pusi paturēt (lat. cūrāre, kopt, rūpēties), tad vācu „Kurort“ saucams „**kūrvieta**“, kā „**kūrmāja**“ vai „**kūrnamš**“ ir vācu „Kurhaus“.

Kūri, kuri. Nav nekāda pamata lietāt ģermānismu „kuri“ jeb „kūri“. Mūsu tautas dziesmas pazīst tikai „kursus“ (vsk. nōmin. kurs), piem.: Vēl atradu kursu meitas vakarēju gulumiņu. Tomēr šis vārds neērts, jo tagad tam arī cita nozīme (biržas kursi, valodu kursi), tāpēc lietājama pēc lš. valodas darinātā forma „**kurši**“, vsk. „**kursis**“ (sal. lš. kuššis, kurššs), ko sastop Latvijā arī kā mājvārdu.

Kvēlkrāsa. Metallu apstrādāšanā lietājamais termins цвета побежалости, Anlauffarben Zinātn. termin. vārdnīcā latviski tulkots ar vārdu „kvēlkrāsa“. Attiecīgās nozares speciālisti turpretim lietā vārdu „atlaināšanas krāsa“. Pēdējais termins jau iesakņojies, bet sava gaņuma dēļ neērts, kāpēc ieteicamāka forma **atlaidu krāsa**.

Kvīte. Blakus formai „kvīts“ dzird arī vārdu „kvīte“. Pareizi jāsaka „**kvīts**“ (ģen. kvīts). Kvītēt rakstāms ar īsu „i“.

K.

Kēkša. Samērā viegli un ātri virtuves vārds uzvarēja krievisko „kukņu“ un vācisko „kēķi“.

Arī ķēkšas vārda vietā (no lejsv. köksche) var gluži labi likt subst. **virēja** (sal. verbu virt), un šī forma jau bieži sastopama rakstu valodā.

Ķilda, strīds. Abi vārdi „ķilda“ un „strīds“, kaut gan tos bieži lietā, ir nelatviski un nozīmē šķīras: par strīdu (vlv. strīt) mēdz runāt, kad radusies domu starpība uzskatos, bet ķildas (no lib. val.) cēloņos var būt materiālas intereses. Abu šo nelatvisko vārdu vietā var lietāt veco substantīvu **rāti** (nōmin. rāte), piem., „**rāti celt**“, kas rada verbam „rāties“ (kad tautiņas rāti cēla, staigā māsa dziedādama). Šai sakarā minams arī verbs „**daloties**“ ar nozīmi ķīvēties, ķildoties, naidoties. Labs vārds.

Ķilāt. Skat. aizcilas.

L.

Labestība, ļaunība. Vācu das Böse tulkojams ar vārdu „**ļauņums**“, die Bosheit — **ļauņība**, das Gute — **labums**, die Güte (runājot par kādu personu) — **labestība** (analogi kā die Gnade — žēlastība). Beidzamā jēdziena nozīmē lietāt vārdu „labība“, ko atrodam Mancelļa rakstos, vai „labata“ (kā klabata), nav ieteicams.

Leitmotīvs. Runājot par vadītājiem motīviem (literātūrā, mūzikā u. c.), daži vēl arvien lietā nepareizo leitmotīva vārdu. Šā nevajadzīgā patapinājuma vietā ieteicams pareizi darinātais un jau pazīstamais saliktenis „**vadmotīvs**“ (latv. val. ir subst. „vads“, der Führer, kas likts saliktena pirmajā daļā).

Lejuma vārds (līdzenums, zemums, низемность) formāli pareizi darināts: kā lauks — ļaukums, tā leja — **ļejums**.

Lidonis, lidotājs. Pareizs darinājums ir tiklab lidona, kā lidotāja vārds. Nozīmes ziņā der tos šķirt: **lidonis** — profesionāls aviātors, **lidotājs** —

kas patlaban lido. Tāda pat nozīmes starpība ir arī vārdos **dziedonis** un **dziedātājs**.

Līga. Vārds „līga“ (lš. ligà) mūsu valodā nozīmē sērgu, slimību, nelaimi (vēdera līga, mīlestības līga), tāpēc svešvārds „līga“ savienības nozīmē rakstāms ar „ī“, piem.: sieviešu līga.

Lizda, lazds. No parallēlformām lizda, lizds, līgza, līgzds un lazds, lazda, lagzda, legzda labāk lietāt vecākās formas **lizds** (lš. līzdas) un **lazda** (lš. lazda), kaut gan arī vārdi līgza un lagzda nav kļūda.

Līdz. Prepozīcija „līdz“ lokālā nozīmē noteic virziena beigu vietu: nobriedies līdz ceļiem, nosarka līdz matu galiem, iestīdījis parādos līdz ausīm; tāpēc nekā nelatviska nejutām izteicienā: „līdz kaklam apnicis uz viņu klausīties“, lai gan tas atgādina svešus paraugus (sal. kr. по горло). Vai labāki teikt „uz viņiem klausīties“, vai „viņos klausīties“, to izšķir individuāli pats runātājs, jo pareizi abējādi.

Līdzredaktors. Kā nepareizi runāt par „līdzcilvēkiem“, tāpat nepareizi tulkot vācu „Mitarbeiter“ ar vārdu „līdzredaktors“. Var gan runāt par redaktoriem, par pirmo, otro, trešo red. vai redaktora biedru.

Līdzstrāva. Vācu Der Gleichstrom tulkojumam termins „līdzstrāva“ ir pareizi darināts, jo latviešu valodā adjektīvi ar substantīviem var savienoties, un šai gadījumā „līdz“ nav adverbs, bet adjektīvs ar nozīmi līdzīgs (skat. J. Endzelīna „Daž. val. kļūdas“).

Līdztekus līnijās. Atribūtīvā nozīmē varam runāt par **līdzteku** (ne līdztekus) **līnijām**, **aplinku** (ne aplinkus) **ceļiem**. Turpretim **līdztekus**, **aplinkus** ir adverbs (kā braukšus, kājām), piem.: ceļš iet līdztekus jūras krastam; viņš raudzīja to tā aplinkus izzināt.

L ū g š a n a. Substantīvus, ko atvasina no infīnītīva celma ar piedēkli -šanā-, palaikam lietā kā darīšanas vārdus (nōmina actiōnis), piem.: iet — iešana, raut — raušana. Tā nu arī „lūgšana“ īstēni apzīmē tikai pašu darbību (das Beten, das Bitten, моление). Otrā nozīmē, ko izteic kr. молитва, vācu das Gebet, derīgs un silti ieteicams vārds **lūgsna**, ko sastop jau mūsu vecajos (piem., Fūrekera) rakstos.

L ū g u m s ir die Bitte, lūgumraksts die Bittschrift. Un tā kādai iestādei vai personai varam rakstīt lūgumu un iesniegt uzrakstīto lūgumrakstu, kurā izteikts mūsu lūgums.

M.

M a k s i m u m s, minimums. No latīņu valodas pārjēmtie svešvārdi „maximum“ un „minimum“ pareizi runājami un rakstāmi „maksims“ un „minims“ (sal. experimentum — eksperiments, masculinum — maskulīns). Tāpat teorētiski pareizi veidots būtu „techniks“ (technicum), tikai ar praksē lietājamo teknikuma vārdu saistās jau zināmas tradīcijas (pazīstama arī „politehnika“), kāpēc to var atstāt negrozītu (technikums).

M a m m a, p a p a. Svešvalodu ietekmē esam parādūši runāt par mammu, papu, par onkuļiem, tantēm, un dažiem liekas, ka tas skan ļoti intimi un mīli, turpretim **tēvs, māte, krusttēvs, krustmāte** — oficiāli, sausi un prasti. Laiks saprast, ka minētie barbarismi raksturīgi taisni prastam, vulgāram stilam (sal., piem., tādus izteicienus, kā: krogus papa, resnā mamma u. c.) un ka cilvēkam, kas mīl un cieni savu dzimto valodu, neklājas tādus vārdus jemt mutē. Bez tam latviešu valodā, ja vien kāds to vēlas, vislielākā iespēja izteikt mīļuma dažādākās pakāpes ar bagātajām deminūtīva formām (tētiņš,

tētītis, māmiņa, māmuliņa, māmuliķe), tā piešķirot izteiksmei vajadzīgo niansējumu.

Masēt. Derīgs, bet vēl maz pazīstams verbs „**lāitīt**“ (lāitu, lāitīju) ar nozīmi masēt, braucīt. Substantīvs lāitīķis, lāitītājs.

Mazgulis. Krievu мочалка (der Waschlappen, der Wisch) ir latviski **mazgulis**.

Māte, māšu. Aplama ir mācība, ka no mātes vārda nav lietājams daudzskaitļa ģenitīvs **māšu**; tā, piemēram, dravniecībā pazīstamas **māšu kanniņas**, pilsētās darbojas **vecmāšu skolas**, provincē sarīko **vecmāšu kursus**, un tieši no tautas mutes dzirdēts teikums: kara laikā bija **daudz māšu**, kuŗu dēli svešumā. Tā tad arī rakstu valodā nav nekāda iemesla vairīties no šā vārda.

Mitriķis. Die Schraubenmutter, гайка, ir latviski **uzgrieznis**, ne mitriķis.

N.

Neapmierinātība. Jaunākajā laikā no tagadnes un pagātnes pasīviem divdabjiem vieglu roku darīna substantīvus, ko tautā gan maz dzird runājam un kas bez vajadzības arī nebūtu kultivējami, piem.: neapmierināts — neapmierinātība, caurskatāms — caurskatāmība, neaprakstāms — neaprakstāmība u. t. t. Dažreiz bez šāda veida atvairinājumiem būs diezgan grūti, varbūt pat neiespējami iztikt, tomēr, kur vien konteksts to atļauj, jāmēģina citādi izteikties. Tā, piemēram, teikums „viņā mīt liela neapmierinātība“ izteic taču tikai to, ka „**viņš ir ar daudz ko neapmierināts**“, vai „**viņš ar daudz ko mēdz būt neapmierināts**“, un ja kāds saka, ka „tāda dēla neapdāvinātība ļoti apbēdināja vecākus“, tad arī to var izteikt citādi, piem.: **ka dēls tik neapdāvināts, tas ļoti apbēdināja vecākus**.

Necerīgi. Vācu hilflos ir latviski **nevarīgs**, bet „hoffnungslos“ dažos gadījumos var tulkot ar adverbu „**necerīgi**“, citos, ja vārds atribūtīvā savienojumā, arī ar ģenitīvu „**bezcerības**“, piem.: **bezcerības stāvoklis**.

Necils, necilība. Latviešu valodā trūkst vārda jēdzienam, ko izteic latīņu modestus (kr. скромный, vācu bescheiden). Dažos gadījumos to gan var tulkot vārdiem: vienkāršs, pieticīgs, kautrīgs, pazemīgs, bet tas īsti neatbilst šai nozīmei. Prof. Endzelīns ieteic te, runājot par cilvēku, kas ir pretstats uzpūtīgam, likt jaunvārdu „**necils**“ (t. i. tāds, kas citiem necelas pāri, nav iedomīgs), jo mums jau ir pazīstams arī adj. „izcils“ pretējā nozīmē. Tāpat var runāt par **necilību** (pastāvīga īpašība) un **necilumu**.

Neparko. Šā vārda rakstībā var būt divi gadījumi: 1) rakstāms kopā, piem.: **neparko** (nekādā ziņā) vairs nedzeršu! 2) rakstāms šķirti, piem.: **viņš ne par ko** citu nedomā, kā tikai par sevi.

Nepatiksme. Vārds „**nepatikšana**“ kā darbības apzīmējums šķirams no otras nozīmes, kas izteic nepatīkamu notikumu. Pēdējā jēdziena nozīmē var lietāt vārdu „**nepatiksme**“, piem.: man šodien gadījās liela **nepatiksme**.

Nesls. Ir grūtumi, tulkojot vācu vārdu „der Beitrag“ (kr. взнос, внос, часть). Piedeva, devums, ārtava te neder, jo neatbilst savā nozīmē šī vārda jēgumam. Bet mums ir jau pazīstams vārds „mesls“ (meslus dot, maksāt, mest) un „nešlava“ (nesamais). Un tā kā „Beitrag“ ir tas, ko kāds no savas puses pienes, pieliek klāt, tad latviski to var izteikt ar vārdu „**nesls**“ (plats „e“!).

Nojau da. No parāllēlformām **nojau da** un **nojau ta** (die Ahnung) ieteicama pēdējā (sal. verbu

jaust, jautu, jauta), jo nojauda atgādina jaudu (Vermögen, Kraft), kāda nozīme šai gadījumā neder.

Nolaist vilcienu. Prepozīcija „no“ nozīmē ne tikai virzienu no augšas uz zemi, bet arī atālināšanos; tāpēc varam runāt par **vilciena nolaišanu no stacijas**. Vilcienu no stacijas var arī **aizlaist**.

Nolīdzinājums. Matēmatisko zinātņu darbinieku kongress piejēmis terminus: nolīdzināt (arī vienādot), nolīdzinājums (arī vienādojums). Jau savā laikā aizrādīts, ka šīs formas nevar atzīt par pareizām. No adjektīva **līdzs** (= līdzīgs) var gan kā ar piedēkli -inā-, tā ar pied. -o- atvasināt verbus (sal. labs, labināt, labot), bet tie savā nozīmē šķiras: 1) līdzināt, nolīdzināt — ir zemi, ceļu, bedri līdzenu pataisīt; 2) **līdzot** — **vienādu lielumā un veidā padarīt** (piem., saucējus kādā izteiksmē). Un tā matēmatikā pareizi lietājamās formas ir **līdzojums** (die Gleichung, уравнение) un verbi **līdzot, pielīdzot, nolīdzot**. Vārdi vienādot, vienādojums ir gan formāli pareizi darināti, bet pēc savas nozīmes tie neatbilst īstajam jēgumam, jo adjektīvs vienāds atgādina vācu „ähnlich“, ne „gleich“.

Nometne, apmetne. Vācu das Lager nozīmē lietājams **nometnes** vārds; **apmetne** tad būtu īsākas apstāšanās resp. apmešanās vieta. Vārds „novietne“ turpretim nav lāgs, un tā vietu var labāk aizstāt svešvārds **situācija**, piem.: **mājas situācijas plāns** (labāk nekā mājas novietnes plāns).

Nometnieki. Krievu оседлый tulkojams ar jaunu vārda darinājumu „**nosēdls**“; pieļaujama arī forma „**nometnieki**“, piem.: **nometnieku tautas**.

Novietne. Skat. nometne.

Nozīmes, pazīmes. Studentu organizācijas atšķiras cita no citas ar ārējām zīmēm, ko sauc gan par nozīmēm, gan pazīmēm, gan zīmotnēm. Šai gadījumā labāk runāt par **pazīmēm**, jo šīs vārds

norāda uz atšķirību (das Kennzeichen), turpretim nozīmes vārdu var iztulkot arī citādi un tā radīt pārpratumu, piem., jautājumā: kāda jūsu organizācijas nozīme? Arī zīmotnes nosaukums neder, jo šai vārdā piedēklis nekā neizteic.

Nožēlas. Nožēlošanas vietā nav ieteicams lietāt vārdu nožēlas; pareizi, piem.: **grēku nožēlošana**.

O.

Oža, oša. Jēdziena Geruchsinn apzīmēšanai labāk lietāt vārdu **osma**.

P.

Pa lielākai daļai. Skat. galvenokārt.

Padomēšana. Skat. kremātorizēšana.

Paja. Terminoloģijas komisija savā laikā vienojās nosaukt „paju“ (kr. пај, vācu Teil, Anteil) par daļi (vsk. dalis, dsk. daļi). Dažreiz tomēr var rasties grūtumi, lietājot daļa vārdu, jo dažos locījumos tas sakrīt ar daļas vārdu daļskaitļa nozīmē. Tādos gadījumos nākas teikumu citādi pārveidot; piem., frazi „paju daļas nevar izmaksāt“ var izteikt tā: **daļi nav izmaksājami pa daļām**. Runāt par daļu daivām nevarēs, jo ikdienas valodā daivas nepazīst.

Pajūgs. Skat. aizjūgs.

Pakraste, piekraste. Šiem vārdiem katram sava nozīme: **pakraste** ir der Ort unter dem Ufer, arī der Abhang des Ufers, bet **piekraste** ir das Ufergebiet.

Panazlis. Vācu „Messerbänkchen“ apzīmējumam latv. valodā derīgs jauns vārda darinājums **panazlis** (daudzsk. **panažļi**), ko ieteic prof. J. Endzelīns.

Paraža. Skat. ieraža.

Pareizība, pareizīgums. Labāk runāt par **teikumu un vārdu pareizumu**, ne pareizību, pareizīgumu vai nepareizīgumu.

Paša namā. Varam sacīt, ka „**viņš dzīvo paša namā**“ un „**viņš dzīvo savā namā**“. Adresēs turpretim labāk rakstīt **paša namā** (ne savā namā).

Pārāk apdzīvojums. Izteicot latviski jēdzienu перенаселение, varētu lietāt (pēc tādu vārdu parauga kā „pārāk skaits“) salikteni **pārāk apdzīvojums**. Vēl labāk derētu (pēc tādu v. parauga kā bezgala, bezmēra) šai nozīmē vārds **pārmērāk apdzīvojums**.

Pārlatviskošana. Esam paraduši runāt par pārlatviskošanu divējādā nozīmē. Kādu rakstu (stāstu, dzeju) var **latviskot**, **pārlatviskot** (lettifizieren) to tulkojot latviešu valodā, bet kādu tautu var **latvināt**, **pārlatvināt** (lettisieren), t. i. par latviešiem padarīt (analogi: pārkrievināt, pārvācināt). Pārlatvot (kā pārkrievot, pārvācot) ir gan pareiza, bet grūti izrunājama forma, tāpēc nav ieteicama.

Pārsēšana, pārsēžamās un pārsēdu biļetes. No šīm formām ieteicamas divi pēdējās. Kā ēdama karote ir karote, ar ko var ēst, tā **pārsēžamā biļete** ir biļete, ar ko var (ir tiesība) pārsēsties. Un kā mums ir sēdu vietas, tā var būt arī **pārsēdu biļetes**.

Pildspalva. Pareizi: **pildāmspalva**.

Piedzīva. Skat. sadaļa.

Piekopt. Var gan, latviski runājot, māju vai istabu piekopt (=uzkopt), bet ne pretvalstisku propagandu vai intrigas piekopt. Šai nozīmē lietājams verbs „**nodarboties**“ (nodarboties ar propagandu, aģitāciju).

Piepeži, piepēži, piepeši, piepēši. No šīm parallēlformām izruna ar „š“ vecāka, jo mums uzglabājies vecs vārds piepētība un adverbs pēšl (plötzlich), kur redzam, ka „š“ radies no „tj“ (tj); tāpēc priekšroka dodama vārdam **piepeši** jeb **piepēši**.

Piespiedu kustība. Mēchanikas termina „zwangläufige Bewegung“ tulkojums ir „**piespiedu**“

kustība“. Var sacīt arī „**piespiesta**“ vai „**uzspiesta kustība**“.

Plakne, plāksne, plate, plāte, paplāksne, paplāte, plātne. Dažādu nozaļu speciālisti un resori lietā ļoti dažādus terminus vienu un to pašu jēdzienu apzīmēšanai. Tā, piemēram, die Ebene, Fläche (плоскость) sauc gan par plakni, gan plākni, plāksmu, plāksni; dünne Platte, Scheibe (пластинка) — par plati, platni, plātni, plāksni, plāsti un vēl citādi. No daudzajiem terminiem paturami un praksē lietājami tikai daži:

a) **Plakne** un b) **plāksne** savā nozīmē nav identiski jēdzieni, kaut gan šos vārdus bieži lietā vienu otra vietā. **Plakne** (die Ebene, плоскость) ir virsa, ar ko taisna līnija sakrīt visos virzienos. Šis nosaukums tāpēc paturams ģeometrijā. Turpretim **plāksne** (die Platte, Tafel) ir ar zināmu biezumu. Un tā varam runāt par **divplakņu** (ne divplākšņu) **kaktu**, par **daudzplakņu** (ne daudzplākšņu) **ķermeni**, bet par **piemiņas** plāksni kapsētā, baznīcā, par **vizlas plāksnēm** kāda akmens sastāvā u. t. t. Sakarā ar minēto var lietāt arī apzīmējumu „**plākšņaina struktūra**“. c) **Plate** ir franču vārds, kas kļuvis jau starptautisks. Tā kā nav laba latviska vārda, kas aizstātu tā vietu, tad šo formu var lietāt (ar īsu „a“!), piem.: fotografiskas plates, stikla plate (neielikta rūts, die Glasscheibe). d) **Plāte** (eine Platte, die Fliese) ir ar nelielu biezumu, piem.: dzelzs plāte, jumta skārda plāte (die Blechplatte). Turpretim das Blech ir **skārds**. e) **Paplāksne** — die Scheibe, Unterlagsscheibe, krieviski ша́йба (arī Zinātn. terminol. vārdn.). f) **Paplāte** — das Teebrett, поднос. Bez tam architektu aprindās pazīstama arī g) **plātne** (die Fliese, Tafel, плита), kas atšķiras no plāksnes ar to, ka ir biezāka, piem.: **akmens plātne**, **betona plātne**, **kapa plātne**.

„Ploškas“ vietā ieteicams lietāt vārdu „**spulga**“ (-ā- c.).

Plūdmale, pludmalis. Tai jūras krasta daļai starp ūdeni un kāpām, ko vētrā vai lielā vējā viļņi apskalo, ir dažādi nosaukumi: pludmale, pludmalis, plūdmale, plūdmalis. Tā kā pludu nosaukums mazāk izplatīts un nozīmē ne tikai plūdus (die Flut), bet arī korķus, kociņus un priežu mizas, kas tur tiklus virs ūdens (Flotthölzer, Schwimmhölzer), tad labākais vārds no šīm paralēlformām ir **plūdmale** (garš u).

Pretestība (der Widerstand, сопротивление) un **pretišķība** (der Gegensatz, die Gegensätzlichkeit, противоположность) šķirami savā nozīmē. Pretešķības vārds radies kā pretestības un protišķības kontāminējums, kāpēc labāk lietājamās abas pirmās formas: **pretestība, protišķība**.

Provokātors. Šo nosaukumu aplami lietā ar nodevēja nozīmi, lai gan šo vārdu var attiecināt tikai uz cilvēku, kas otru uz ko provocē: uzkūda, uzmusina, nevis nodod (sal. lat. prōvocāre).

Publiskas skolas. Valsts un pašvaldību uzturamās skolas grib nosaukt par „publiskām skolām“, pret ko no valodnieciskā viedokļa iebildumu nav, jo latīņu „pūblicus“ nozīmē to, kas sabiedrīks, kopējs, visiem pieejams, kas valstij pieder, ko valsts uztur. „Publisks“ šai nozīmē būtu pretstats privātam.

Pulkvedis-leitnants. Skat. kapteinis-leitnants.

R.

Radniecības pakāpju apzīmējumi. Ieteicams vienoties par šādiem nosaukumiem:

Vectēvs — tēvtēvs, mātes tēvs; **vecmāte** — tēvmāte, mātes māte; **vecvectēvs** — vectēva vai vecmātes tēvs (t. i. tēvtēva, mātes tēva, tēvmātes vai mātes mātes tēvs); **vecvecmāte** — vectēva vai

vecmātes māte (t. i. tēvtēva, mātes tēva, tēvmātes vai mātes mātes māte); **tēvocis** — tēvbrālis vai mātbrālis; **mazdēls** — dēla dēls vai meitas dēls; **mazmeita** — dēla meita vai meitas meita; **mazmazdēls** — mazdēla vai mazmeitas dēls (t. i. dēla dēla vai meitas dēla, dēla meitas vai meitas meitas dēls); **mazmazmeita** — mazdēla vai mazmeitas meita (t. i. dēla dēla, meitas dēla, dēla meitas vai meitas meitas meita); **dieveris** — vīra brālis; **dieverēns** — dievera dēls; **dieverene** — dievera meita; **svainis** — sievas brālis; **svaine** — sievas māsa; **svainēns** — svaiņa vai svaines dēls; **svainene** — svaiņa vai svaines meita; **mārša** — brāļa sieva; **znots** — meitas vīrs; **vedekla** — dēla sieva; **brālēns** — tēvbrāļa vai mātes brāļa dēls; **māsēns** — tēvmāsas vai mātes māsas dēls; **brālenis** — brāļa dēls; **brālene** — brāļa meita; **māsenis** — māsas dēls; **māsene** — māsas meita; **māsica** — tēvbrāļa vai mātes brāļa meita, tēvmāsas vai mātes māsas meita; **ieteres** — brāļu sievas (savā starpā); **ietere** — vīra brāļa sieva; **mātiце** — vīra māte; **ose** — sievas māte; **osvis** — sievas tēvs; krievu двоюродный un троюродный nozīmē latv. valodā lietājami vārdi „divradu“ un „trijradu“.

Raidlugas. Kādā laikrakstā bija ziņots, ka radiofons noraida divas sacensībai pielaistas raidlugas. Tā kā latv. valodā verba sakni ar sekojošu substantīvu nevar savienot saliktenī, tad jaunvārds „raidluga“ jāatzīst par nepareizi darinātu; tā vietā mums var būt **raidu lugas** vai **raidāmlugas**. Verbs „pielaist“ minētajā teikumā lietāts pareizā nozīmē.

Rakstāmi darbi. Labāk runāt par rakstu darbiem nekā par rakstāmiem darbiem, jo pēdējam izteicienam šaurāks jēdziens: kā lai, piemēram, runā par rakstāmiem darbiem, kas jau uzrakstīti?

Reizes rēķins. Līdzīgā nozīmē dzird runājam par reizes rēķinu, reizināšanas tabulu un vienreizvienu. Pirmā forma neder svešā rēķina

vārda dēļ, otrais apzīmējums neērts ar savu gaŗumu (divi vārdi), tāpēc par derīgāku atzistams nosaukums **vienreizviens** (ar uzsvaru beidzamajā zilbē).

Reklāmvēstules. Vācu Werbebriefe ir latviski **reklāmvēstules**; unverlangte Warenangebote — **nepieprasītie preču piedāvājumi**; das Unternehmen — **uzņēmums**; Heizfläche — **sildāmā virsa, sildāmvirsa**.

Rezgalis. Skat. ruzgans.

Rēķināt, rēķins. Nelatvisko „rēķina“ vārdu (no vidus lejsvācu rekinge) un verbu „rēķināt“ (no vljv. rekenen) var aizstāt tagad jau vispār pazīstamais vārds **lēse** un verbs „**lēst**“ (lešu, lēsu, lēsdams). Skolas šinī ziņā jau rāda labu priekšzīmi, un matemātikas skolotājiem līdz šim nekādu grūtumu nav radies, runājot par laika lēsumiem, izmaksas aplēšanu, aplēsumiem. Protams, praksē nākas arī vienu otru reizi frazi pārveidot. Nevar, piem., teikt: „man nav nekāda aprēķina to darīt“, bet gan: „nav nozīmes, nav vajadzības to darīt“. Tāpat izteiciens „ar to mums jā-rēķinās“, vai „viņi nemaz nerēķinās ar reālajiem apstākļiem“ latviski pareizi skan: „tas mums jāiegau-mē“, tas mums „jājē vērā“, „jāpatur prātā“, vai: „viņi nemaz neievēro reālos apstākļus“. Var dažreiz, kādu izteicienu pārveidojot, rasties arī grūtumi, piem.: „aizdevu naudu uz algas rēķina“, vai: „dēls dzer uz tēva rēķina“. Te jāizlīdzas ar svešvārdu „konts“: „aizdevu naudu uz algas konta“, „dēls dzer uz tēva konta“, vai: „dzer uz tēva maka“. Vispār nav jākautrējas lietāt svešvārdus, ja mūsu pašu valodā trūkst vārda attiecīgajam jēgumam vai izteiksme nav precīza.

Rītošo sastāvu (das Fahrzeug), kā lokomotīvi, tenderi, uz dzelzceļiem var saukt isākā vārdā par **rīteklēm** (vsk. ritekļis), bet rītošās daļas par **gaitas daļām**.

Rozā krāsa (no vācu rosa). Pareizi jārunā par **rozainu** vai **rozainu** krāsu.

Rusicismi. Pareizāk runāt par krievismiem vai rusismiem, ne rusicismiem.

Ruzgans, rusgans, rūzgans, rūsgans. Šais parallēlformās izlokšņu vairumā dzird „ū“. Šo vārdu izruna gan liecina par labu konsonantam „z“, bet tā kā blakus ir vārdi rūsa, rūsains un arī praksē līdz šim lietāts „s“, tad ieteicamākā forma ir „**rūsgans**“. Līdzīga svārstība novērojama vārdu „rezgalis“ un „**resgalis**“ rakstībā. Arī te ieteicama forma ar „s“, jo šai vārdā jūtam sakaru ar resnuma vārdu. Tāpat ar „s“ jāraksta tālākie šā vārda atvasinājumi: **resgalīgs**, **resgalība** u. c.

S.

Sadaļa. Kā no verba **nodalīt** var atvasināt substantīvu **nodāļa**, tā no verba **sadalīt** — **sadaļa**; tāpēc nav labojams šāds teikums: „10. sadaļā aprādīto kredītiestāžu likvidēšana“. Tāpat formāli pareizi darināts arī subst. **piedziņa** (no verba **piedzīt**).

Saturīgs. Skat. iederīgs.

Savlaicīgi. Gadās dzirdēt un lasīt salikteņi „savlaicīgi“ ar nozīmi früh, rechtzeitig, своевременно, piem.: biļetes iegādājamas savlaicīgi. Pēc šā verdziskā tulkojuma nav nekādas vajadzības, jo to pašu nozīmi izteic vārdi „**laikus**“, „**laiku**“, „**laikā**“.

Savrūp. Šo adverbu lietā gan ar īsu, gan garu „u“. Par pareizu atzīstama forma ar īsu „u“: **savrup** (ar metatezi no „savurp“).

Sāpīgās Dievmātes baznīca. **Māter dolōrōsa** nozīmē skumju, sāpju vai cietēju māti. Katoļi šo apzīmējumu attiecina uz Dievmāti. Un kā ir „cietēja“ vai „sāpju Dievmāte“, tā var būt arī, piem., „**Cietējas Dievmātes baznīca**“, „**Sāpju Dievmātes katedrāle**“. Turpretim līdz šim sastopamais apzī-

mējums „Sāpīgās Dievmātes baznīca“ skan latviešu valodā pavisam neparasti.

Segnis. Pēc vācu der Deckel parauga daži arī latviešu valodā studentu cepuri sauc par „deķeli“; tā vietā ieteicams jaunvārds **segnis**.

Senlaiku, vecs. Jāievēro nozīmes starpība vārdos „vecs“ (alt, старый) un „senlaiku“ (altertümlich, древний). Tā varam gan runāt par vecu koku, māju, cilvēku, bet par senlaiku vāzi, senlaiku zīmējumu.

Sēfs. Vērtslietas glabājas **seifā** (angļu izruna), ne sefā vai sēfā.

Siltuma, siltums. Šais vārdos ir nozīmes starpība: vasaras **siltums** patīkams (tas, ka vasarā silts), bet pirti jāuzmet **siltuma** (ne siltums).

Skaitekļi. Krievu **счеты**, vācu „das Rechenbrett“ latviski var tulkot ar vārdiem: skaitīklas (kā mistīklas), skaitīkļi (kā vētikļi) un skaitekļi (kā locekļi). Visi šie vārdi formāli pareizi darināti un no valodnieciskā viedokļa pret tiem iebildumu nebūtu. Tomēr valodā nav vēlams blakus tik daudz paralēlformu, tāpēc ieteicams palikt pie formas „**skaitekļi**“, jo šis vārds jau plaši pazīstams un arī skolās to lietā.

Skaitļa vārdi. Ja nelokāmiem pamata skaitļa vārdiem piebiedrojas substantīvs, tad tas nōminātīvā pieņem daudzskaitļa ģenitīva galotni: **desmit latu** (ne desmit lati), **simt aitu** (ne simt aitas), **tūkstoš vīru** (ne tūkstoš vīri).

Ja saliktie pamata skaitļa vārdi patur galotnes, tad tos raksta šķirti: četri simti, deviņi simti latu, pēc septiņi simti gadiem; turpretim ja tos saīsina, tad raksta kopā ar „i“ vai bez „i“ vārda vidū: četri-simt vai četrsimt latu, astoņisimt vai astoņsimt ka-reivju, uz katriem sešisimt vai sešsimt kilogramiem.

Skandaliōzs. Savienojums ar -iōzs ir aplams, un pareizāk lietāt vārdu „skandalōzs“, tomēr vēl labāk sacīt „skandalisks“ (kā zvērisks, lopisks). Skandala rīkotāja apzīmēšanai derīgs vārds „skandalnieks“.

Skābekļa un slāpekļa vārds rakstāms ar īsu „e“, jo skābekļa vārds nav darināts no verba skābēt, bet gan no adjektīva skābs, un slāpekļa vārds darināts līdzīgi skābekļa vārdam.

Slēpot. Gluži aplam daži paraduši runāt: „slēpot“, „slēpoju“, „slēpošana“ u. t. t. No -ē- celmu substantīviem ar piedēkli -o- atvasinātie verbi dabū **līdzskanu mīkstinājumu**: sēne, sēņu — **sēnot**, pele, peļu — **peļot**, mēle, mēļu — **mēlot**, tāpat: slēpes, slēpju — **slēpjot**. Tā tad pareizi jārunā: **slēpjoju, slēpjošu, slēpjošana**. Nav arī kļūda, ja kāds saka: slēpēt, slēpēšana, slēpēju, jo no -ē- c. subst. atvasina darb. vārdus arī ar piedēkli -ē- (sal. aukle — auklēt, bende — bendēt).

Smēre, smērēt. Labā valodā neklājas lietāt tādus vārdus kā smēre, smērēt (no vlv. smeren), smērēšana. Latviešiem pašiem ir attiecīgo jēgumu apzīmēšanai labi vārdi: **ziest** (ziežu, ziedu), **ziede, ziešana: maizi apziež, sviestu uz maizes ziež, uzziež, seju var noziest**, piem., **ar sodrējiem** u. t. t.; un tāpat varam runāt arī par **ziežamo eļļu** (ne smērēļļu!). Kā baznīcas terminu var atstāt **svaidīšanu** (миропомазание, die Salbung), lai gan arī šī darbība ir īsteni tikai ziešana. Un tā varam runāt par **pieeres svaidīšanu ar eļļu, par dievu svaidīto**, bet nevarēs gan atzīt sviesta svaidīšanu uz maizes. Vulgārais izteiciens „es neiešu tevis dēļ rokas smērēt“ latviski pareizi skan: „es neiešu tevis dēļ rokas triept“, vai „rokas traipīt“.

Sokties. Verbu „sokties“ parasti lietā tikai tagadnē un infinitīvā: darbs labi sokas, darbs ne-

maz negribēja sokties. Citas šā vārda formas nav parastas.

Spīkers. Bez vajadzības lietāts un neērts ir svešvārds „spīkers“ (piem.: radiofōns meklē jaunu spīkeru). Latviešu valodā ģermāņu valodu galotne **-er** pārveidojusies par **-eris**, piem.: līderis, skroderis, ķesteris, kāpēc šai gadījumā rastos forma, kas tuva „spīķera“, t. i. noliktavas vārdam; labāk tāpēc runāt par **radiofōna vēstītāju**.

Spraudadata. Tā kā latv. valodā verba sakni ar sekojošu substantīvu nevar savienot saliktenī, tad jaunvārds „spraudadata“ jāatzīst par nepareizi darinātu. Tā vietā mums var būt „**spraudene**“, pēc tādu vārdu parauga, kā: slaucene, pītene, aizkarene.

Sprāgstvielas. Šis saliktenis darināts apļam, pievienojot verba saīsinātai tagadnes celma formai „sprāgst“ substantīvu „vielas“. Isākam spridzināmo vielu apzīmējumam var lietāt vārdu **spridzeklis** (ne „sprāgstvielas“), jo nosaukumus līdzekļu un rīku apzīmējumiem bieži vien atvasina ar savienojumu **-kl-** piedēkļos (suseklis, grābeklis, urbeklis, Bruceklis), un arī spridzekļa vārdu pazīst jau dažas Kurzemes izloksnes. Aparātu spridzināšanai var nosaukt ar vārdu **spridzīkla**.

Spriegums, spraiģums, spridzība, sprindzība. No šiem līdzīgā nozīmē sastopamiem vārdiem ieteicama forma „**spriegums**“ (Spannung, напряжение).

Starks. Putnam, ko krievi sauc аист, vacieši „der Storch“, latv. valodā vairāki nosaukumi: starks, starkis (abi gan ar īso, gan garo a), svētelis, garnis, gandrš (lš. gaūdras). Pēdējā forma kopēja vairākām baltu valodām, tāpēc pie tās ieteicams turēties.

Stiepules vārda vietā labāk teikt **stieple**.

Sukrenes. Konfekšu vietā ieteicams lietāt

vārdu „**sukrenes**“, ko sastop jau daudzās mācību grāmatās.

Sūklis. Krievu *рыбка* (der Schwamm) ir latviski **sūklis**.

Svarīgs uzdevums. Teikumā „man uzdots svarīgs uzdevums, un tas tāpēc nekavējoties jāpadara“ (ne: jāizpilda!) adj. **svarīgs** pareizi lietāts. Turpretim ja saka „viņš to tā svarīgi (nachdrucksvoll) piezīmēja“, tad te adverbā svarīgi vietā labāk teikt: **ar uzsvaru** (mit Nachdruck), vai: **zīmīgi**; piem.: **ar uzsvaru piezīmēja, zīmīgi teica**.

Š.

Šarlachs. Slimība, ko tagad pēc vācu val. parauga dēvē par šarlachu, pareizi jāsauc par **skarlatīnu**, jo šis vārds nāk no franču „scarlatine“.

Šaurības princips ir vācu das Knappheitsprinzip.

Šķēres var latviskā vārdā saukt par „griezņēm“, kā to dara armijā, vai par „zirkliēm“ un „zirklē m“.

Šķiņķis. Šķiņķa (der Schinken) vārda vietu var aizstāt kāds latviskāks nosaukums, piem., „**kumpis**“, kas leišu valodā (kuņpis) tieši nozīmē šķiņķi, bet dažās latviešu izloksnēs (piem., Bērzaunē) lielu gaļas gabalu. Šādā pat nozīmē dažos mūsu rakstnieku darbos sastopams vārds „**cūkurnis**“, ko arī var lietāt.

Šķirklis. Vācu Stichwort (vārdnīcā) var būt latviski **šķirklis** (šķiramais vārds).

Šķīdinājums, šķīdums. Vārdos šķīdums, šķīdinājums un atšķaidījums ir nozīmes starpība. **Šķīdums** ir tas, kas radies vielām pašām izšķīstot. **Šķīdinājums** rodas šķīdināšanas (t. i. kāda subjekta darbības) rezultātā. Par **atšķaidījumu** sauc šķīduma (vai kādas citas vielas, piem., spirta) sajau-

kumu ar ūdeni vai ko citu, kas rezultātā devis šķīdumu ar mazāku koncentrāciju.

Štats, štābs. Latviskajos vārdos nesastop šņāceņu savienojumu ar „t“ (št, žt), tāpēc „štata“ vietā labāk likt vārdu „stats“, kas atbilst latīņu formai „status“. Un tā pareizi var runāt tikai par **stata** vai **ārstata darbiniekiem**. Līdzīga iemesla dēļ līdz šim pazīstamā štāba vārda vietā labāk teikt „stābs“.

T.

Tas, viņš. Vienkāršā runā dažreiz dzirdam, ka, par iepriekš minētiem nedzīviem priekšmetiem runājot, uz tiem norāda ar pronōmenu „viņš“. Rakstu valodā šāds runas veids nav ieteicams, jo **pronōmenu „viņš“ var gan lietāt, norādot uz dzīviem priekšmetiem, bet par nedzīviem runājot, jāsaka „tas“**, piem.: brālis sacīja, ka viņš vedīšot uz pilsētu labību, lai to (ne viņu) izdevīgāk pārdotu.

Tālraksts. Tēlegrafs un tēlegramma ir starptautiski vārdi, ko visi jau pazīst, un pēc kaut kāda „tālraksta“ nav nekādas vajadzības.

Tieslietu zinātne. Jurisprudence latviski ir „tiesību zinātne“ (ne tieslietu zin., jo abi vārdi nozīmē atšķirās).

Trokšņs. Latviešu valodā nav adjektīva trokšņs (ir gan vārds trokšņains), tāpēc izteiciens „loti trokšņa iela“ ir aplams.

U.

Uz, aiz, pie, ar, no. Bez vajadzības nevajaga skaust prepozīcijas. Arī „uz“ ir vecs latviešu vārds, un nav iemesla no tā vairīties; tāpēc it mierīgi varam „**atbildēt uz kairēkļiem**“, **reaģēt „uz ārpasaules iespaidiem“** un atsaukties „**uz vēstuli, uz jautājumu**“, bet ne vēstulei, jautājumam. Tāpat

pareizi jārunā: **uz ziemeļiem**, vai **ziemeļos no Valmieras** (ne ziemeļos Valmierai), piespiedos **pie vagona sienas** (ne: piespiedos vagona sienai). Arī kādu ierēdni var, piemēram, pārcelt no Rīgas **uz Liepāju, uz Cēsīm, uz Valmieru**. Turpretim labāk teikt, ka skolēns **pārcelts nākamajā klasē** nekā „uz nākamo“ vai „uz nākošo“ klasi.

Prepozīcija „uz“ un „aiz“ lietāta pareizi arī šādā teikumā: uz jūsu rakstu es tik drīz nevaru atbildēt aiz laika trūkuma. Taču, piem., rakstīt „ar rakstāmmašīnu“ skan labāk nekā „uz rakstāmmašīnas“ un „spēlēt klavieres“ labāk nekā „uz“ vai „ar klavierēm“. Dziedāt iespējams „klavieru pavadījumā“, bet kāds pianists dziedātāju var pavadīt „ar klavierēm“. Izteicienā „**pierakstīties uz lekcijām**“ (ne „pie lekcijām“) prepozīcija „uz“ no visām labākā.

Uz priekšu — rakstāms šķirti.

Uz mava ir vācu der Muff.

Uzrēķina vietā lietājams „uzlēsums“, ko jau savā laikā Terminol. kom. piejēmusi.

Uzsacīt dzejoli. Fraze „uzsacīt (uzteikt) dzejoli“ darināta pēc vācu Gedichte aufsagen parauga. Latviski pareizi runājot, **varam dzejoļus un uzdevumus atsacīt**, tāpat kā varam kam ko atstāstīt.

Uzskatāmības līdzekļi. Kā ir vārdi skate, apskate, tā var būt arī vārds „uzskate“ (die Anschaulichkeit), kāpēc skolās labāk runāt par **uzskates** (ne uzskatāmības) līdzekļiem.

Uzvedība. Labāk runāt par **uzvešanos** (das Betragen), ne uzvedību.

Uzziņa. Sk. izziņa.

V.

Vagot, vagāt. No šīm divi formām vecākā ir „vagāt“.

Vaiņags. Formu parallēlisms novērojams tādos vārdos, kā: vainags, vaiņags, vainaks, vaiņaks. Ieteicamas te formas ar balsīgu aukslējeni un nemikstinātu līdzskani: **vainags** (deminūt. f. vainadzīņš), bet nav liedzamas arī formas ar nebal-sīgo aukslējeni: vainaks (demin. f. vainaciņš).

Vairumā un mazumā. Krievu оптом и в розницу var tulkot latviski vārdiem **vairumā un mazumā** (piem., pārdodot preces). Кр. в розницу ištā nozīme gan ir **vienatā**, bet blakus vairuma vārdam arī mazuma vārds skan labi. **Vairuma** vārdu var lietāt tāda pat nozīmē kā **daudzuma vārdu**.

Vajadzē. Vācu „das Sollen“ tulkojams latviski ar vārdiem „vajaga“ vai „vajadzē“.

Valsts papīru spiestuve ir iestāde, kurā iespīēž valsts papīrus, un tā kā nosaukuma pirmais vārds ar otro nozīmes ziņā ciešāk saistīts nekā otrais ar trešo, tad jēdziena skaidribas dēļ labāk divi pirmos vārdus lietāt kā salikteni: **valstspapīru spiestuve**.

Vāķēt. Nelatviskā verba „vāķēt“ (no vidus lejsvācu waken) vietā labāk lietāt vārdu **budāt**, ko sastopam Janševska darbos ar nozīmi būt nomodā pie mirušā (sal. lš. budēti, negulēt, sēdēt piemironā).

Vērā liekams. Latviešiem nav vārda, kas izteiktu to, ko vācu „Sehenswürdigkeiten“. Vajadzības gadījumā te jāizsakās ar veselu teikumu, piem.: „Rīgas Sehenswürdigkeiten“ — **kas Rīgā vērā liekams** vai tml.

Vērtē, vērts, vērtīgs. Substantīvs „vērtē“ ir tautas darināts vārds, ko bieži sastop dziesmās kā ētiska jēdziena apzīmējumu (vērtē

meitas, vērtes puīši). Tam blakus subst. „vērtība“ un adj. „vērtīgs“, „vērts“ (ar platu „e“!): viņš nav sava tēva vērts! Visi šie vārdi latv. valodā kā piltiesīgi paturami un lietājami.

Vēziens. Krievu колебание latviski ir „vēziens“.

Viļāt, viļināt. Abas paralēlformas lietā ar nozīmi valstīt rokās, ritināt, vērtīt. Labāk tomēr palikt pie verba „viļāt“, jo dažās izloksnēs vārdam „viļināt“ ir vilināšanas (locken) nozīme.

Vinnests. Kādā „Drauga un Biedra“ (1866.—1869.) numurā atrodams vārds „laimests“ ar vinnesta nozīmi. Arī tagad ieteicams šo vārdu lietāt vāciskā vinnesta vietā, tāpat arī verbu **laimēt** (= vinnēt), jo leišu laimēti nozīmē to pašu.

Virsmā. Mums ir jau savs latvisks pareizs vārds „virsa“ (virsus), un nav nekādas vajadzības darināt nevajadzīgu jaunvārdu.

Visurklātbūtne. Vācu die Allgegenwart latviski tulkojams ar vārdu „visuresme“. Dažkārt lietātās formas „visurklātesamība“, „visurklātbūtne“ nav ieteicamas.

Višņi. Pavasarī, ledum upēs ejot, varam gan runāt par ledus „vižņiem“, bet ne višņiem.

Viesīga sadzīve. Svārstība novērojama tādos vārdos, kā: saviesīga dzīve, saviesīga sadzīve, viesīga sadzīve. Vēlamākā forma „**viesīga sadzīve**“ (sal. v. viesības, viesoties).

Z.

Zem. Prepozīciju „zem“ mēs parasti lietājam lokālā nozīmē (zem pūriņa, zem krēsliņa, zem savām kājpiņām). Citā nozīmē „zem“ sastopam ļoti reti. Neskaņ labi arī šāds teikums: iegādāties dzelzceļa biļetes viņi uzskata zem sava goda; pa-

reizi: uzskata sev par negodu, vai: iegādājoties dzelzceļa biļetes, viņi jūtoties godā aizkarti. Tāpat nepareizi teikt: lūgums iesniegts zem Kalniņa vārda; pareizi jāsaka: **lūgums iesniegts ar Kalniņa vārdu**, vai vienkārši: **lūgumu iesniedzis Kalniņš**. Un līdzīgi, nebojātā valodā izsakoties, var kaut ko dot, dāvināt, apjēties ko izdarīt „ar (nevis zem!) **zināmiem noteikumiem**“. Tāpat var kādam ko paziņot, **uzaicinot** vai **liekot par to parakstīties**, bet nevar paziņot „zem paraksta“ vai „pret parakstu“! Naudu, mantu, pavēsti gan var kādam izsniegt **pret parakstu**, bet ne: zem paraksta.

Zēģeles, zēģelēt. Kā labā valodā nerunājam vairs par zēģelēm, bet tikai par „burām“, tā arī darbības apzīmējumam varam lietāt verbu „burāt“, ne zēģelēt.

Zumināšana. Dažādos darba atceres un piemiņas svētkos gadās dzirdēt runājam par jubilāra „zumināšanu“; taču šis vārds lietājams tikai ar nebalsīgu svelpeni: **sumināt, sumināšana**.

II. Galotnes un piedēkļi.

Adjektīvu noteicamā un nenoteicamā galotne.

Parasti adjektīviem ar noteicamo galotni viensk. datīvā un lokatīvā, daudzsk. dat., instrūm. un lokatīvā ir pilnās (garākās) formas (labajam, labajā, labajiem, labajos), bet īsākās formas, kas līdzīgas nenoteicamām galotnēm, minētajos locījumos ir tad, ja vārds ļoti garš vai adjektīvs ar nenoteicamo galotni vīr. kārtas viensk. nōminātīvā ir mazākais divzīlbīgs un beidzamajā zīlbē jau atrodas „j“, piemēram: pretējā (ne pretējajā) pusē, cienījamai (ne cienījamajai) kundzei, vidējām (ne vidējajām) kolonnām; bet: vājam skolēnam, straujam kume-

lam — te paturētas noteicamās galotnes pilnās formas, jo adj. vīr. k. vsk. nōminātīvā ir vienzilbīgs (vājš, straujš). Ja adjektīvs ar noteicamo galotni ir uzvārds, piem., Stiprais, Baltais, tad jāsargās lietāt īsākās galotņu formas, jo citādi uzvārda nōminātīva formu var iedomāties kā adjektīvu ar nenoteicamo galotni, piem.: Stipram, Baltam — nōmināt.: Stiprs, Balts; tāpēc jāsaka: **Stiprajam, Baltajam, Skaidrajam**. Pagasta „**vecākais**“ kā amata apzīmējums var būt datīvā arī ar īsāko formu, jo šis vārds ir trīszilbīgs un te lietāts substantīva, ne adjektīva nozīmē. Un tā varam parādīt godu, piem., pagasta **vecākajam** (pēc gadiem) cilvēkam un izteikt atzinību **pagasta vecākam** kā amata personai.

-ains, -aiņš. Ar piedēkli -aina- (-ainja-) atvasina no substantīviem adjektīvus, kas izsaka, ka kādam priekšmetam kas piemīt vairumā: spalvainais, celmainais, miglains. Jāievēro, ka latv. valoda lēbprāt necieš vairākus mīkstinājumus vienā vārdā, tāpēc rakstu valodā ieteicamas formas ar piedēkli -aina-: dubļains, spaļains, dūņains (ne dubļaiņš, spaļaiņš, dūņaiņš). Te vēl jāaižrāda, ka līdzskaņu rakstība un izruna šais adjektīvos piedēkļa priekšā svārstās: smiltains — smilšains, asinains — asiņains, zāļains — zālains. Vienības labad der ievērot šādu rēģulu: ja adjektīvi atvasināti no **-i-**, **-ē-** un **līdzskaņu celmu** substantīviem, kam daudzsk. ģenitīvā mīkstinājums, tad arī piedēkļa priekšā jālietā mīkstināts līdzskanis: zāle, zāļu — **zālains**; klints, klinšu — **klinšains**; ūdens, ūdeņu — **ūdeņains**. Tā tad jāraksta arī: **zemjains, sakņains, smilšains, asiņains, akmeņains**, bet: **acains, ausains, utains**, jo te dsk. ģenitīvā līdzskani nemīkstina (acu, ausu, utu). Jāievēro vēl arī tas, ka substantīvi, kas apzīmē vietu, kur kas vairumā atrodas, atvasināmi no minēto **-i-**, **-ē-** un līdzsk. celmu substantīviem ar nemīkstinātu līdzskani piedēkļa **-āja-** priekšā: **zālājs, saknājs, akmenājs, smiltājs**.

No adjektīviem ar piedēkli -aina- nozīmes ziņā šķīrāmi adj. ar pied. -īga-, lai gan ikdienišķā valodā tos dažkārt lietā vienādi. Un tā, piem., par miltainiem kartupeļiem var runāt, kad tie izvārīti un nosusināti, bet par miltīgiem tad, ja zinām, ka tie izvārīti būs miltaini. Tāpat pļava var būt zāļaina (daudz zāles) un zālīga (spējīga ražot daudz zāles).

-am, -ot. Nelokāmās divdabja formas, kas beidzas ar „-ot“ vai „-am“, lietājamās līdzīgā nozīmē: es redzēju viņu guļot vai guļam, stāvot vai stāvam. Dažreiz tomēr teikuma konstrukcija var radīt zināmu neskaidrību, piem.: es satiku viņu aizējot (kas aizgāja: es vai viņš?). Šādos gadījumos var ievērot rēģulu: pēc datīva likt divdabi ar gal. „-ot“, pēc akuzatīva ar gal. „-am“: saulei lecot, redzu viņu vēl krastā sēžam.

-isks. Ar piedēkli -iska var atvasināt adjektīvus arī no adjektīviem, piem.: liels — lielisks, garens — garenisks, zems — zemisks. Pēc šo vārdu parauga varam darināt adj. no svešvārdiem ar īsākām galotnēm: reāls — **reālisks** (ne reālistisks), ideāls — **ideālisks** (ne ideālistisks). Un tā varam arī runāt, piemēram, par reālistisku virzienu literatūrā un par ideālistiskās (ne ideālistiskās, arī ne ideālās) filozofijas attīstību. Tāpat ieteicamas īsākās formas: **literārs, mūzikāls** (ne literārisks, mūzikālisks).

Tādi vārdi kā „algebraisks“, „prōzaisks“ radušies krievu un vācu valodas ietekmē. Latviešu valodā var gan no dažiem substantīviem atvasināt adjektīvus ar piedēkli **-iska-**, piem.: zinātne — zinātnisks, dzeja — dzejisks, tauta — tautisks, bet tad minētie vārdi (algebraisks, prōzaisks) latviski pareizi jārunā un jāraksta: algebra — **algebrisks**, prōza — **prōzisks** (algebriska summa, prōziska izteiksme).

Vārdā „obligātorisks“ ir latīņu un latviešu (tā tad divi) piedēkļi. Arī te labāk lietāt isāko formu **obligāts**, piem.: **obligāts rīkojums**, **obligāts noteikums**, **obligāta revīzija**.

-ība, -ums. Pareizā valodā der ievērot nozīmes starpību no adjektīviem atvasinātajos substantīvos ar piedēkli -ībā- un -uma-, piem.: **bar dzība** — **bargums**, **stiprība** — **stiprums**. Substantīvi ar pied. -ībā- izteic dzīvam radījumam piemītīgu pastāvīgu un aktīvu īpašību, bet ar pied. -uma- tikai zināmā brīdī novērojāmu īpašību: muižas īpašnieka **bar dzība** (pastāvīga īpašība) pazīstama visā apkārtnē; turpretim: šā cilvēka **bargums** (šī brīdī) mūs nebaida, jo zinām, ka viņš pēc dabas lēnīgs. Un tāpat varam runāt par kādas mājas valžoga **stiprumu**, ne **stiprību**.

-ošs, -oši. Latviešu valodā no transitīviem vārdiem nav parasts darināt divdabjus, kas beidzas ar **-ošs**, tāpēc nepareizi ir runāt par attaisnojošiem dokumentiem. Līdzīgi tādiem vārdiem, kā **ēdamā karote** (karote, ar ko var ēst), **plaujamā mašīna** (mašīna, ar ko var plaut), mums var gan būt arī **attaisnojamie dokumenti**, t. i. dokumenti, ar ko var kādu darījumu attaisnot. Var runāt arī par **attaisnojuma dokumentiem**.

-tuve, -tava. Valodas praksē ieviesies paradums, ka, atvasinot substantīvus ar piedēkli **-tavā** un **-tuvē**, no vienzilbīgiem vārdiem darina visbiežāk subst. ar pied. **-tuvē**, piem.: aust — **austuve**, malt — **maltuve**, bet no div- un vairākjilbīgiem vārdiem (to skaitā arī no saliktniem) ar **-tavā**, piem.: tirgot — **tirgotava**, pārdot — **pārdotava**, gludināt — **gludinātava**. Pret šo paradumu iebildumu nav, lai gan jāsaprot, ka tautas valoda šādas šķirošanas nepazīst.

Verbu konjugācija. Rakstu valodā kā otrās šķiras trešās pašķiras (-īo-c) verbi lokāmi: 1) verbi, kas izteic **kristīgās baznīcas kulta jēgumus**,

piem.: kristīt, pestīt, svētīt, šķīstīt, arī cienīt, un kam tagadnes forma ir: **kristīju, pestīju, svētīju, šķīstīju, cienīju** (sakām taču: cienījamie, ne cienāmie viesi!); 2) **verbi ar „e“ skaņu saknē**: medīt, vētīt, pētīt, zeltīt, ķēzīt, mērīt; arī te tagadnes formas ir: **medīju** (ne medu), **vētīju, zeltīju** (ne zeltu!), **mērīju** u. t. t. Pēc tāda pat parauga loka reti sastopamo verbu rocīt (=galvot), arī nārstīt, sunīt, piem., tagadnē: **es rocīju, nārstīju, sunīju** (ne suni!). Dažu verbu konjugācijā turpretim novērojama svārstīšanās, un tos var locīt kā -ījo- vai kā -ā-celmus. Tādi verbi ir: tīrīt, sālit, mīstīt, pelnīt, lielīt, lielities; te tagadnē sastopamas **paralēlformas**: **tīriju un tīru, sāliju — sālu, mīstīju — mīstu, pelnīju — pelnu, lielīju — lielu, lielījos — lielos**. Šais verbos svārstība legālizējama, un nav vēlams uzspiest vienu kādu formu. Turpretim tikai kā -ā-celmi lokāmi šādi verbi: sodīt, zvanīt, dzirdīt, dēstīt; tagadnē: **es sodu, zvanu, dzirdu, dēstu** (ir arī subst. dēsts!). Lokot verbus precēties, pūlēties, sirdīties, arī ieteicamas tagadnē isākās formas: **es precos, pūlos, sirdos**.

Vīriešu uzvārdus, kas beidzas ar **-a, -e**, citādi loka tāpat kā sieviešu kārtas **-ā-** un **-ē-** celmu vārdus, tikai vienskaitļa datīvā tie beidzas ar **-am** un **-em** (sal. puika — puikam, bende — bendem). Tāpēc vēstules, piemēram, var adresēt tikai **Zālītem** (ne Zālītei), **Liepam** (ne Liepai), **Maizītem** (ne Maizītei). Un tāpat jāraksta arī: Rīgas pilsētas galvam (ne galvai!).

III. Sintakses un stīla kļūdas.

Adresēs ielas un dzīvokļa numuram ir kārtas skaitļa nozīme; tāpēc nevar rakstīt: Marijas ielā Nr. 66 (vai № 66), dz. 12, kas būtu jālasa: numurs sešdesmit seši, dzīvoklis divpadsmit, bet kas latviski neskan labi. Pareizi jāraksta, piem.: **Rīgā, Āgenskalnā, Meža ielā 5. n. 3. dz.** (jālasa: piektā nama

trešajā dzīvoklī), vai: **5. Nr.** (arī 5. №) **3. dz.** (jālasa: piektā numura trešajā dzīvoklī). Var rakstīt arī saīsinātā veidā: **Meža ielā 5—3.**

A k m e n t i ņ a k d z e, Akmentiņas kdze. Latv. valodā īpašvārds stāv pielikuma ģenitīvā, ja šo īpašvārdu tuvāk apzīmē kāds sugas vārds, piem.: Rīgas pilsēta, Lubānas ezers, Gaiziņa kalns, tāpat: Zemes māte, Cimzes tēvs, Akmentiņa kungs. Parasti pielikuma ģenitīvs sastopams vīr. kārtā, neraugoties uz to, vai apzīmētais vārds vīriešu vai sieviešu kārtas. Un kā runājam: kalpa vīrs, kalpa sieva (ne kalpones sieva), nabaga zēns, nabaga meitene (ne nabadzes meitene), tā arī sieviešu uzvārdus ar pagodinājumu „kundze“, „jaunkundze“ var likt vīriešu kārtas ģenitīvā: **A k m e n t i ņ a k d z e**, **j k d z e**, **A k m e n t i ņ a k d z e i**, **j k d z e i**. Bet tā kā, runājot ikdienišķā valodā, parasti uztveram tikai to, ka uzvārdi liekami ģenitīvā, neprasot kādā, tad jūtām tieksmi arī sieviešu uzvārdus ar pagodinājumiem likt siev. kārtas ģenitīvā (tāpat kā vīriešu uzvārdus liek vīr. k. ģenitīvā). Un šīs siev. k. formas varam arī atzīt, jo pielikuma ģenitīvs, kaut gan retāk, sastopams arī siev. kārtā: nelaiķes māmuliņa, mulķes meitene. Tā tad varam arī runāt un rakstīt: **A k m e n t i ņ a s k d z e**, **j k d z e**, **A k m e n t i ņ a s k d z e i**, **j k d z e i**. Bet ja kādam nepatīk tādas uzvārda siev. kārtas ģenitīva formas kā, piem., **Siles kdze** (vīrs Silis), **Miezes kdze** (vīrs Miezis), tad, liekot uzvārdu vīr. k. ģenitīvā, var no tām izvairīties un teikt: **Siļa kdze**, **Mieža kdze**. Tāpēc prof. Endzelīns vīr. k. ģenitīva formas atzīst pat par vēlamākām.

Ja precētas dāmas saucas divos uzvārdos, piem., **Apse-Saliņa**, tad **labāk pirmajā vietā likt dzimtas, otrajā — vīra vārdu.**

A p m e k l ē s k o l u. Nav pareizi, ja saka, ka jaunatne **apmeklē skolu.** Bērni (skolēni) var **iet**

skolā, turpretim **skolu apmeklēt** var personas, kas tur ierodas epizodiski, piem., inspektors, bērnu vecāki u. c.

Apspriedām skolēnu lietas — var teikt, jo vārds „lietas“ bez pirmatnējās konkrētās te ieguvīs arī abstraktu nozīmi.

Apšaubāmi slēdzieni. Latviski pareizi runājot, nevar „apšaubīt“ kāda cilvēka domas, bet var gan **šaubīties par kāda cilvēka domām**. Tāpat nav mums „apšaubāmu slēdzienu“, bet var būt tikai **secinājumi, par kā pareizumu jāšaubās**.

Apzīmētāja vieta teikumā. Parastā vārdu kārtā latviešu valodā tāda, ka **apzīmētājs nostājas apzīmējamā vārda priekšā**. Tas sakāms arī par divdabi: ja tas tuvāk noteikts ar kādu adverbu (piem., vietas, laika, kārtas), tad pēdējais nostājas divdabja priekšā: Liepājā novietotais (ne: novietotais Liepājā) pulks, vakar publicētais (ne: publicētais vakar) lēmums. Nepareizs tāpēc šāds teikums: pilsoņa Alkšņa Jāņa, dzīvojoša Rīgā, Akmeņu ielā Nr. 13, dz. 20 lūgums. Pareizi: **Rīgā, Akmeņu ielā 13. Nr. 20. dz.** (13. numura 20. dzīvoklī) **dzīvojošā pilsoņa Jāņa Alkšņa lūgums**.

Atrast kontaktu. Dzird runājam dažādi: rast, radīt, atrast, nodibināt kontaktu. Pareizāk teikt „**radīt kontaktu**“, jo atrast var tikai to, kas jau eksistē.

Atstāt iespaidu. Izteiciens „viņš atstāj pagrimuša cilvēka iespaidu“ radies vācu val. ietekmē (Eindruck hinterlassen). Labāk sacīt: „**viņš atgādina pagrimušu cilvēku**“ vai tml.

Ar visu paļāvību. Pareizi jāsaka „ar pilnu paļāvību“.

Baudīt izglītību. Kādā mācības iestādē (komercskolā, ģimnazijā, arodskolā) var gan **mācīties** vai **izglītoties**, arī **iegūt izglītību**, bet ne „**baudīt**“ izglītību.

Biedrību u. c. nosaukumi. Ja biedrību, laikrakstu, lugu, rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu u. t. t. nosaukumi likti pēdīnās, tad tos var uzlūkot par nelokāmiem īpašvārdiem, kad to priekšā likts viņu tuvākais apzīmējums, bet sevišķi tad, ja šie nosaukumi nav nōminātīvā vai ir vairāku vārdu sakopojums, piem.: sūtījums adresēts sukreņu fabrikai „**Latvijas saldums**“; šādas domas izteiktas stāstā „**Bārenis un brūnā**“; vai tev ir dzejoļu krājums „**Amora dārzā**“? Ja, turpretim, šo nosaukumu priekšā nav apzīmējuma, tad tie ir jāloka, rakstot ar vai bez pēdīnām, piem.: klasē lasījām „**Zemnieka dēlu**“; teātrī izrādīja **Dvēseļu puteni**; Ramavei piesūtīta tēlegramma.

Dabūju ko dāvināt. Dažkārt dzird sakām: „es dabūju ko dāvināt“, ar ko runātājs grib teikt, ka viņš pats dāvanu sajēmis. Šādos gadījumos pareizi jāsaka: „es dabūju ko dāvinātu“ (kādu mantu), vai: „man ko iedāvināja“.

Daļa strādnieku parakstījuši līgumu. Visās valodās atrodam vārdu saskaņošanu arī pēc nozīmes, atkāpjoties no formālā pareizuma, tāpēc nav jāuzlūko par nepielaižamu kļūdu, ja kāds raksta, ka „daļa strādnieku **parakstījuši** līgumu“ (pareizi: daļa str. **parakstījusi** līg.).

Datumu rakstot, **labāk gada skaitli likt pirmo pat tad, ja tam priekšā dienas nosaukums**, piem.: **sestdien 1935. g. 22. jūnijā**.

Dēbitīva formas. Parasti pēc dēbitīva darbības objekts nostājas nōminātīvā: man jāraksta vēstule, jālasa grāmata, jāpļauj siens, jācērt malķa. Vienīgais izņēmums, ja objekts ir vietnieka vārds „es“ vai „tu“, kad lietājama konstrukcija ar akuzātīvu: man **tevi jākopj, tev mani jāciēnī** (bet pēc vispārējās rēģulas: **viņš** vēl jāauklē; tāpat saliktās verba formas: **tu** esi jāmazgā, **es** esmu jāmaca).

Ja no dēbitīva atkarīgs infinītīvs, kam pievienojas objekts, tad šis objekts var nostāties kā nōminātīvā, tā akuzātīvā: mums jā**mēģina** atrast **jauni ceļi, jaunus ceļus**; jaunatnei jā**māca** cienīt **lauku dzīve, lauku dzīvi**. Turpretīm neskan labi teikums: bērni jā**māca** mīlēt savi vecāki (labāk: bērniem jā**māca** ... vai arī: ... mīlēt savus vecākus), jo te jau gramatiskais teikuma priekšmets nōminātīvā, un liekot arī objektu tai pašā locījumā, izteiksme kļūst neskaidra. Kad pie verba, kas apzīmē virzīšanos (iet, doties, steigties un c.), stāv supīns, tad objekts atkarīgs no virzības verba un tāpēc liekams ģenitīvā: **māte iet ogu lasīt**. Ja nu šis virzības verbs izteikts dēbitīvā, tad šķietamais papildītājs te var būt visos trijos locījumos: nōminātīvā, ģenitīvā un akuzātīvā: **man jāiet žagari, žagaru, žagarus cirst**. Ģenitīva konstrukcija var būt arī bez supīna: **viņš iet malkas**.

Dodu vārdu. Šis izteiciens ir burtisks un nelatvisks kr. „предоставляю слово“ vai vācu „ich erteile das Wort“ tulkojums. Līdzīgi tam kā latvieši saka „te nevienam nav staigāšana“, šai gadījumā varētu, piem., teikt: „tagad Liepiņam runāšana“, vai izsakoties isāk: „runa Liepiņam“, „lauju runāt Liepiņam“, vai vienkārši: „tagad runās Liepiņš.“

Dzīvot uz laukiem. Latviešu valodā novērojams, ka dažkārt jauc jautājumus „kur“ un „kurp“: kur dzīvo? kur (pareizi: kurp) brauksi? Jauc arī atbildes. Pēc tādu pilsētnieku izteicienu parauga kā „izbraukt uz laukiem“, tad sāka runāt arī par „dzīvošanu uz laukiem“, un tas nebūt nav jāuzlūko par rupju kļūdu. Var lietāt arī frazi „laukos dzīvot“. Ieteicams vecais un plaši pazīstamais izteiciens „dzīvot uz zemēm“.

Gatavoties kam. Beidzamajā laikā laikrakstos sāk lietāt izteicienu „gatavoties kam“, piem.:

studenti gatavojas eksāmeniem, Daliņš gatavojas Berlīnei (domātas sacīkstes Berlīnē); taču nav iemesla šādos gadījumos vairīties no prepozīcijas „uz“, un labāk teikt: studenti gatavojas uz eksāmeniem, Daliņš gatavojas uz Berlīni, vai precīzāk izsakoties: gatavojas uz Berlīnes sacīkstēm.

Izslēgt. Šo verbu nevietā lietātu atrodam, piem., frazē: izslēgt procesus. Pareizi izsakoties, var gan runāt par to, kā zināmus procesus **novērst**, bet ne izslēgt. Un tāpat varam teikt, ka kāds skolēns izslēgts no skolas, kāda persona izslēgta (= izstumta) no sabiedrības, bet nevar teikt, ka „difterīts izslēgts“ vai ka „šāds gadījums izslēgts“. Tai vietā jāsaka: par difterītu nav ko domāt, nav ko runāt; šāds gadījums nav iespējams.

Iejem amatu. Krievu valodas ietekmē radušies izteicieni: „iejem amatu“, „izpilda amatu“ (занимает должность, исполняет должность). Latviski var teikt, ka kāds **ir amatā, ir skolotājs, ir par tiesnesi, strādā par mācītāju**.

Iejem stāvokli. Teikums „**lielvalstis iejem stāvokli Klaipēdas jautājumā**“ gan radies svešu valodu ietekmē, bet nav pretīgs latviešu valodas garam. Bez tam nav viegli to pašu izteikt citiem vārdiem, tāpēc šo frazi var atstāt negrozītu, un arī rakstu valodā tā ciešama.

Iekām ka tie sapūst — aplama fraze. Pareizi: „**pirms tie sapūst**“ (piem.: jānovāc kartupeļi, pirms tie sapūst).

Jelgavas ģimnazijas pieaugušiem direktors. Pareizi: Jelgavas pieaugušo ģimnazijas direktors.

Kapitāls sastādās. Teikumā „rezerves kapitāls sastādās no tīras peļņas“ lietāta nepareiza refleksiīva verba forma pasīvā nozīmē. Latviski

pareizi šis teikums skan: **rezerves kapitāls rodas no tīras peļņas.**

Kasē uz... Ir nozīmes starpība teikumos „kasē uz 16. aprīli bija 750 latu“ un „kasē 16. aprīlī bija 750 latu. Lietājami tie tāpēc abi, tikai katrs ar savu nozīmi: pirmais teikums konstatē, cik liela summa naudas bijusi kasē 16. apr. atnākot, t. i. no rīta kasi atverot. Izteicienā „kasē 16. aprīlī bija...“ turpretim nav precīzi noteikts konstatējuma brīdis, kas var būt bijis gan rītā, gan pusdienā, gan vakarā.

Kāds jūsu vārds? kā jūsu vārds? kas jūsu vārds? Labāk prasīt: **kā jūs sauc? vai: jūsu uzvārds?**

Kārumus dzīt. Kā nevar „jokus dzīt“, „politiku dzīt“, tā arī nevar „kārumus dzīt“.

Kungu un dāmu jauna un lietāta veļa. Te atribūts „kungu“ un „dāmu“ ciešāk saistās ar veļas vārdu, tāpēc jānostāda tam priekšā: viņš tirgojas gan ar jaunu, gan lietātu kungu un dāmu veļu.

Laid mierā. Izteiciens „laid mani mierā!“ ir ģermānisms (Lass mich in Ruhe!). Labāk teikt: **liec mani mierā! dod man mieru! ļauj man mieru!**

Liekas būt labs (scheint gut zu sein). Pareizi: **liekas labs esam, vai: liekas esam labs.**

Lielā un Mazā Juglas. Kā pareizi saka: **Lielā un Mazā Jugla** (ne Juglas), **vecā un jaunā derība** (ne derības), tā jāsaka arī: **Kārlis un Eduards Veidenbaums** (ne Veidenbaumi), **Antons un Pēteris Birkerts** (ne Birkerti), **175. un 180. pants** (ne pantī).

„Lieta pastāv iekš tam“ ir krievu „дело в том“, „дело состоит в том“ verdzisks tulkojums. Latviski pareizi jāsaka: **lieta tā...**

Lietas savest kārtībā. Šis izteiciens darināts pēc vācu „Die Sache in Ordnung, in's Reine bringen“. Latviski jāsaka: „**lietas sakārtot**“, „**lietas nokārtot**.“

Mani sauc Kārlis. Dzird aplam sakām: „Mani sauc Kārlis“, ar ko runātājs gan grib teikt, ka viņa vārds Kārlis, bet šo izteicienu var saprast tikai tā, ka runātāju sauc cita persona, kuŗas vārds Kārlis. Pareizi jāsaka: **mani sauc Kārli**, vai: **mani sauc par Kārli**.

Mesties bēgt. Latviski runājot, var gan **mesties**, piem., ūdenī, mesties uz ienaidnieku, bet nevar „mesties bēgt“ (ieviesies pēc krievu бросился бежать parauga). Tai vietā labāk teikt: **sāka bēgt**. Tāpat aplam ir runāt par to, ka cenas „turpina kristies“ (pēc verba „turpināt“ nevar likt infīnī-tīvu!). Pareizi: **cenas joprojām** (vai **aizvien**) **vēl krit, kritas**.

Ne pret vienu, ne uz vienu sirds nav ļauna. Abas formas pareizas.

Neskatoties uz... Šis savienojums, piemēram, teikumā „neskatoties (neraugoties) uz saviem 60 gadiem, viņš vēl bija diezgan vings“ darināts pēc krievu valodas parauga (sal. не смотря на...). Latviski pareizi tas būtu: **lai gan (kaut gan) viņam bija 60 gadu, viņš jutās vēl diezgan vings**. Izteiciens „**par spīti**“ vai „**spītēdams**“ ir ar citu nokrāsu, kāpēc šai gadījumā neder, piem.: spītēdams tēva aizliegumam, dēls nocirta kokus (ja aizlieguma nebūtu, dēls kokus varbūt nebūtu cirtis).

Nest atbildību. Pēc krievu несем ответственность parauga arī pie mums daži dzīras „nest atbildību par zaudējumiem“. Latviski pareizi runājot, jāsaka: **par zaudējumiem atbildam, esam atbildīgi**.

No trīsdesmit viena slimnieka izveseļojās pieci. Dažreiz sastopam formas, kas gan gramatiski pareizas, bet neskan labi. Arī minēto frazi labāk pārveidot un teikt: slimnieku bija trīsdesmit viens, no tiem pieci izveseļojās.

Nostādīt audzēšanu. Radiofona programmā reiz bija pieteikts priekšlasījums par to,

„kā pareizi nostādāma kumelju audzēšana“. Te verbs „nostādīt“ lietāts nevietā, un bija jāsaka: kā kumelji pareizi audzējami.

Organisms atsaucas ar spēcīgu reakciju. Pareizi jāsaka: organisms spēcīgi reaģē.

Organismu pārskatīt. Var lietāt terminu (piem. medicīnā) „**organismu pārskatīt**“ (umstimmen), jo blakus sastopams verbs „noskatīt“, ko arī bieži lietā ne vairs tiešā, t. i. skatīšanas nozīmē, piem.: noskatīt pūli naidīgi pret ko.

„Pa savam dziedāt“ (katrs putns pa savam dzied) skan latviskāk nekā „pa savai modei dziedāt“.

Pacelt jautājumu. Sapulcēs, konferencēs, sēdēs esam parādūši jautājumus gan „pacelt“, gan „iekustināt“. Pareizi runājot, **jautājumi var rāsties** (ne pacelties), **jautājumus var ierosināt** (ne iekustināt, pacelt). Ja kāds jautājums vairākkārt pārrunāts, tad, izsakoties figūrāli, var gan arī teikt, ka, piem., „**šis jautājums jau cilāts vairāk gadus**“, bet te tad verbs „cilāt“ lietāts metaforiskā nozīmē.

Papildu rakstam. Labojams šāds teikums: „š. g. 30. marta manam papildu rakstam Nr. 2665., ziņoju, ka brīvo profesiju darbiniekiem bezdarba apkaņošanas fonda iemaksas par 1934. gadu aprēķinātās Ls 1015,—.“ Pareizi: „papildus manam š. g. 30. marta 2665. numura rakstam ziņoju, ka iemaksas bezdarba apkaņošanas fondam no brīvo profesiju darbiniekiem par 1934. gadu aplēstas 1015 latu“.

Pārdos armijai nederīgos zirgus. Šo teikumu var saprast arī tā, ka armija būs nederīgo zirgu pircēja, ne pārdevēja. Lai nerastos pārpratums, tad jāsaka: **pārdos armijas nederīgos zirgus**.

Pārkāpt sētu, baļķi. Var gan pārkāpt likumu, obligātos noteikumus, pārkāpt doto vārdu, bet kāpjot kāds var pārkāpt tikai „pār sētu“.

„pārbaļķi“. Tāpat varam iziet „pavārtiem“, „pādurvīm“, bet ja kāds saka: „viņš izgāja vārtus“, tad tas nozīmē, ka šī persona izgājusi cauri daudziem vārtiem. Pārbrist upi un pārbrist pār upi ir abējādi pareizi.

Pārvalda valodas. Tādi izteicieni, kā: „pārvalda valodas“, „pārvalda arodu“, ir krievismī (владеть языком, ремеслом). Pareizi to var izteikt vārdiem: „**prot valodas**“, „**pilnīgi pārzina savu arodu**“ vai tamlīdzīgi.

Pie sevis nodomāju. Labāk: sevī nodomāju.

Pie visa kā var pierast — pareiza izteiksme, jo bez parastās lokālās nozīmes prepozīciju „pie“ var lietāt arī šai gadījumā.

Piedzērušā stāvoklī viņš sāka trokšņot — aplama frāze. Pareizi: „**piedzēris**“, vai: „**piedzēries viņš sāka trokšņot**“.

Piekrist domām. Vācu „einer Meinung beifallen“ ir latviski nevis „piekrist domām“, bet gan „domām vai uzskatam pievienoties, pieslieties“, „būtvienis prātis ar ko“.

Pielaišt kļūdas. Pēc vācu zulassen un kr. допускать parauga ikdienišķā valodā bieži dzirdam par kādu formu, kļūdu, gadījumu „pielaišanu“. Pareizi runājot, kādas **formas var atzīt, atļaut**; kādas **kļūdas un gadījumi var būt iespējami, pielaujami**.

Sastāv no... Dažas mūsu gramatikas māca, ka salikts teikums „sastāv“ no diviem vai vairāk vienkāršiem teikumiem. Latviešu valodā verbu „sastāvēt“ šādā nozīmē nevar lietāt, un minētais teikums darināts pēc krievu valodas parauga (sal. kr. состоит из...). Pareizi jāsaka: **saliktā teikumā ir divi vai vairāk vienkārši teikumi**. Tāpat pēc sveša parauga darināts teikums „valde sastāv no trim locekļiem“. Pareizi: **valdē trīs locekļi**.

Sastāvēt dienestā. Ja krieviem iespējams состоять на службе, tad dažiem licies, ka arī latvieši var „sastāvēt“ dienestā, organizācijā, slimo kasē u. t. t. Te vienkārši jāsaka, ka kāds **atrodas dienestā, ir biedrs kādā organizācijā, dalībnieks slimokasē.**

„Saupt pie kārtības“ darināts pēc vācu „zur Ordnung rufen“ parauga. Latviski tai vietā labāk teikt „**a p s a u k t**“; bet „kārtības saucienus“ var pareizi izteikt ar vārdu „**a p s a u c i e n s**“.

Skaņa var „pāriet skaņā“ vai „pārvērsties par skaņu“, bet ne „pāriet par skaņu“, kā dažkārt dzird nepareizi runājam.

Slēgt mieru, draudzību. Izteicienos „slēgt mieru, draudzību, slēgt tirdzniecisku darījumu“ (sal. vācu Frieden, Freundschaft, Handel schliessen, krievu заключить мир, договор) verbs **slēgt** nav īsti latviski lietāts, un, kur vien iespējams, der teikumu citādi pārkārtot. Sacīdami, ka „Rīga grib slēgt aizjēmumu Anglijā“, mēs taču domājam tikai to, ka „**Rīga grib Anglijā aizjēmties naudu**“, un „valstis slēdz mieru“ ir tas pats, kas „**valstis līgst**“ vai „**sader mieru**“. Šo pašu verbu, tikai ar citu nozīmi, sastopam teikumā „**sabiedrība slēdz kredītu maksātnešpējīgām personām**“, t. i. liedz kredītu, pārtrauc aizdevumu izsniegšanu. Te verbs slēgt nav skaužams, jo lietāts ne pirmatnējā, bet pārnestā nozīmē uz analogijas pamata: kā varam slēgt durvis, tā varam slēgt arī kredītu.

Sniegt padomus. Verbam „sniegt“ ir konkrētu priekšmetu došanas nozīme, tāpēc **padomus var gan dot**, bet ne sniegt. Vispār pēdējā laikā esam parauši pārāk daudz ko „sniegt“: sniedzam pamācības (pareizi: **pamācām**), sniedzam paskaidrojumus (pareizi: **paskaidrojam**), pasniedzam latviešu valodu (pareizi: **mācām latviešu valodu**). Arī tei-

kums „pēcpusdienas sēdē sniegts ziņojums par kases stāvokli“ izsaka tikai to, ka **pēcpusdienas sēdē ziņots par kases stāvokli**. Atreferējot kādas konferences darba gaitu, var arī, piem., rakstīt tā: **pēcpusdienas sēdē noklausījās prezidija ziņojumus** (un ne: prezidijs sniedza ziņojumus).

Spert enerģiskus soļus. Šai nozīmē varam teikt: „enerģiski uzstāties“, „darīt iespējam o“.

„Spēlēt lielu lomu“ ir ģermānisms (eine grosse Rolle spielen). Latviski var teikt, ka kādam faktoram „liela nozīme“, ka kāds faktors „loti nozīmīgs“.

Strādā kā skolotājs. Saikli „kā“ var lietāt salīdzinājuma nozīmē, piem.: skrien kā putns, rūc kā lauva; tāpēc teikums „viņš strādā kā skolotājs, kā mācītājs“ jāsaprot tā, ka minētā persona strādā tā, kā skolotājam, mācītājam klājas, pienākas strādāt. Atzīmējot, ka kāds ir skolotāja vai mācītāja darbā, jāsaka: **viņš strādā par skolotāju, par mācītāju**. Pareiza ir fraze: **viņš dzimis kā saimnieka dēls** (ne: dzimis par saimnieka dēlu!).

Studētais latvietis. Kādā latviešu literatūras vēsturē rakstīts: Biezbārdis ir pirmais studētais latvietis. Tā rupja valodas kļūda, jo te pagātnes pasīvais divdabis „studētais“ darināts pēc vācu „studierte“ parauga. Pareizi jāsaka: Biezbārdis ir pirmais **studējušais** latvietis.

Šai sakarībā. Var gan kaut ko minēt „šai sakarā“ (t. i. sakarā ar iepriekš runāto), bet ne „šai sakarībā“.

Taisīt piezīmes. Mūsu valodā nevar „taisīt piezīmes“, bet var gan ko piezīmēt vai kam ko aizrādīt.

Tiesības aizturētas. Uz grāmatām un notīm sastopam atzīmi: „tiesības aizturētas“. Labāk teikt: **tiesības paturētas**.

Turpina kristies. Sk. mesties bēgt.

Uz ko lepns. Pēc adjektīva „lepns“ var jautāt: „ar ko?“ (ne: uz ko?); tāpēc nelatviska ir fraze: „mākslinieks, uz kuŗu tauta var būt lepna“. Pareizi: „**mākslinieks, ar kuŗu tauta var būt lepna**“, vai: „**mākslinieks, ar kuŗu tauta var lepoties**“.

Uz priekšlikumu, uz pavēli. Līdzīgi frazei „**pēc otra prāta darīt**“, kur prepozīcijai „pēc“ nav temporālas nozīmes, varam arī **pēc priekšlikuma ko nolemt, pēc pavēles ko izdarīt**; (ne: uz priekšlikumu, uz pavēli).

Uz to labāko. Pēc sveša parauga darinātā fraze „uz to labāko“ (aufs beste) ir latviski **labi jo labi, pēc iespējas labi, vislabāk**.

Uzkrist. Verbu „**uzkrist**“ nevar lietāt tādā nozīmē kā **durties acīs** (auffallen, in die Augen fallen, броситься в глаза); tāpēc „darīt ko neuzkrišoši“ rakstu valodā varētu būt: **darīt ko paklusām, darīt ko citiem nemanot, darīt ko tā, lai nevienam nedurās acis**.

Uzstādīt jautājumu. Nav pareizi izteikti „jautājumu uzstādīt“, „jautājumu nostādīt“. Verbs „**uzstādīt**“ un „**nostādīt**“ minētajos piemēros gan lietāts figūrālā nozīmē, bet no šādām frazēm tomēr der izvairīties: parasti, tāpat kā miklas, arī **jautājumus uzdod** (ne uzstāda) vai vienkārši „**jautā**“. Arī frazi „jautājumu tā nevar nostādīt“ labāk izteikt citādi, piem.: „**tā jautājums nav pareizi apgaismots**“, vai: „**ar tādiem noteikumiem šī lieta nav saistāma**“. Un tāpat, runājot pareizā valodā, nevar „uzstādīt prasības“, bet var gan ko prasīt, pieprasīt, iesniegt prasības.

Vai pie sievietēm izpildāms nāves sods? — nelatviska fraze; var gan prasīt: **vai sievietes sodāmas ar nāvi?**

Vairīties dzērājus. Var sacīt: „**vairīties dzērāju**“ (dsk. ģenit.), vai: „**vairīties no dzērājiem**“, bet ne: „vairīties dzērājus“.

Vārdu kārtā skolu nosaukumos. Skolu nosaukumu vārdu kārtā vērojama liela dažādība. Tā pirmajā vietā liek gan kārtas skaitļa vārdu (II Rīgas pilsētas ģimnazija), gan īpašvārdu (Rīgas pilsētas III ģimnazija), dažreiz pilsētas nosaukumu redzam priekšā (Rēzeknes valsts arodskola), dažreiz vidū (valsts Limbažu ģimnazija). Tādi vārdi, kā: pilsētas ģimnazija, valsts arodskola u. t. t. mūsu apziņā saistās diezgan cieši, it kā tuvodamies salikteņiem, uz ko arī norāda pirmās daļas uzsvars. Šie ciešākie savienojumi nav jāšķir, bet **pilsētas nosaukums jāliek priekšā** un jāsaka: Rīgas pilsētas teknikums, Valmieras valsts komercskola, Cēsu valsts ģimnazija, Jaungulbenes valsts lauksaimniecības vidusskola. Kārtas skaitļa vārdi skolu nosaukumiem bija jāliek klāt tad, kad vienā vietā atvēra vairākas līdzīgas skolas (I, II, III Rīgas pilsētas ģimnazija). **Tāpēc skolu nosaukumos kārtas skaitļa vārds** (skolu numerācija) **jāliek allaž pirmajā vietā, tad īpašvārds un pēc tam sugas vārdi** (skolas uzturētājs, ja tas nav jau ar īpašvārdu izteikts, un skolas tips). Tā tad jāsaka, piemēram: III Rīgas pilsētas ģimnazija, 38. Rīgas pilsētas pamatskola, 2. Valmieras pilsētas pamatskola, Liepājas valsts teknikums, Saldus valsts divgadīgā lauksaimniecības skola, II Daugavpils valsts ģimnazija, 13. Rīgas pilsētas krievu pamatskola, Rīgas pilsētas Valža pamatskola u. t. t. Brīvajā runā, pasvītrājot pretstatu, šī vārdu kārtā var arī mainīties (piem.: Valsts Cēsu ģimnazijā vairāk skolēnu nekā valsts Valmieras ģimnazijā), bet **oficiālos nosaukumos, izkārtņēs un visur citur, kur valodai jābūt neatkarīgai no konteksta, paturama minētā vārdu kārtā.**

Vārdu kārtā teikumā. Parasti runas sakars un iespējamās nozīmju nianšes noteic vārdu

kārtu teikumā. Bet ir gadījumi, kur vajaga stingri ievērot zināmu noteiktību sakārtojumā. Tā, **ja teikumā blakus stāv pronōmeņa posesīvās formas un adjektīvs ar noteicamo galotni, tad pirmās liek papriekš**, piem.: mans labais draugs, tavi izcilie panākumi. Tāpat ja teikumā stāv pronōmens „daži“ un „visi“ ar adjektīvu, kam nenoteicamā galotne, tad arī iespējama tikai viena vārdu kārta: visi lieli vīri (ne „lieli visi vīri“, kam cita nozīme), visi mani draugi, daži uzpūtīgi cilvēki. **Ja teikumā adjektīvs ar nenoteicamo galotni un substantīva ģenitīvs, tad pēdējais nāk aiz pirmā**: augsti baznīcu torņi (ne baznīcu augsti torņi), turpretim **adj. ar noteicamo galotni var mainīt vietu**: baznīcu augstie torņi un augstie baznīcu torņi, kur vārdu kārta atkarīga no konteksta. Piemēri rāda, ka līdzīgos gadījumos teikumā vārdi savienojas par vairāk vai mazāk ciešiem kompleksiem, kas it kā neļaujas dalīties.

Vest grāmatas, vest miera sarunas. Pēc sveša parauga darinātajā frazē „**vest grāmatas pēc amerikāņu sistēmas**“ (sal. vācu die Bücher führen, kr. вести книги) verbs **vest** nav lietāts īstajā nozīmē, bet to vairs nevarēs izskaust, jo esam pie tā jau stipri pieraduši; bez tam legalizēti jau arī **darbveži, rakstveži, grāmatveži** un pati **grāmatvedība**. Visos citos gadījumos līdzīgā nozīmē lietātais verbs **vest** izskaužams, jo, piemēram, „vest miera sarunas“ ir tas pats, kas **runāt par mieru, līg mieru**, un „vest izšķērdīgu dzīvi“ ir, latviski izsakoties, **dzīvot izšķērdīgi**. Arī teikumā „vest cīņu visā frontē“ verbs **vest** lietāts nevietā kā ģermānisms. Latviski pareizi runājot, var gan kō vest pie rokas, pa ceļu, vezumā, bet nevar cīņu vest visā frontē. Te jāsaka: **cīnīties visā frontē**.

Visiem bijuši jāiegādā karogi. Šai teikumā no loģikas viedokļa labāk sacīt „**bijuši**“, ne „bijis“, kaut gan arī pēdējais izteiksmes veids nav

nepareizs. Citos analogos gadījumos, **kur daudzskaitli izteiktais subjekts atrodas priekš predikāta, pēdējais jālietā tikai daudzskaitli, piem.: karogi bijuši (ne bijis!) jāiegādā visām skolām.**

Vienlīdzība, kā pareizība... Zinādami, ka latv. valodā attiecības vietn. vārdam „kurš“ ir diezgan šauras robežas, daži grib bez viņa iztikt arī ģenitīvā, kur tas jāliek. Tāpēc ir nepareizs, piemēram, šāds teikums: „vienlīdzība, kā pareizība (jābūt: kuršas pareizība!) nav atkarīga no nenoteikto skaitļu lieluma, ir vienādība“.

Viens starp pirmajiem. Teikumu „viens starp pirmajiem latviešu rakstniekiem“ var saprast tā, ka pārējie rakstnieki bijuši citas dabas ļaudis un minētā viena persona atradusies izolētā stāvoklī; tāpēc labāk teikt: **viens no pirmajiem latviešu rakstniekiem.**

Zināt skaidrības. A. Niedras rakstos sastopams teikums: „Ja jūs gribat dabūt zināt skaidrības, tad teikšu.“ Pēc verba gribēt gan lietājams ģenitīvs, bet šai gadījumā objekts atkarīgs ne no verba gribēt, bet no verba zināt, kas biedrojas ar akuzatīvu, tāpēc labāk teikt: „**Ja jūs gribat dabūt zināt skaidrību, tad teikšu.**“

Ziedojiēt pret nāvi no gaisa kara aviācijas fondam. Šai teikumā gan gramatisku kļūdu īsteni nav, tomēr šī fraze neērta un neskan labi. Pareizāk būs, ja teiksim: „ziedojiēt kara aviācijas fondam aizsardzībai pret gaisa uzbrukumiem“, kur tad ģenit. „gaisa“ aizstāj lokatīva „gaisā“ vietu.

IV. Lielie un mazie burti.

Amatpersonu un iestāžu apzīmējumi. Ja arī kāds lielo burtu rakstību gribētu uzskatīt par respekta pierādījumu, tad tomēr praksē

nebūtu iespējams te noteikt kaut kādas robežas (ministrija, departaments, fakultāte, nodaļa — ko te rakstīt ar lielo, ko ar mazo burtu?); tāpēc **amatpersonu nosaukumi un iestāžu apzīmējumi, ja tiem nav īpašvārdu dabas, rakstāmi ar mazo burtu**: izglītības ministrs, ministru prezidents, skolu departaments, pilsētas valde (bet: Rīgas Latviešu biedrība).

Bībeles vārdu Plūdonis savā literatūras vēsturē raksta ar mazo, Zeiferts savējā ar lielo burtu. **Bībele** ir sugas vārds (gr. biblion — grāmata) un nav vajadzīgs to rakstīt ar lielo burtu: burts vien nepiešķirs grāmatai lielāku cieņu.

Gudrie no austrumu zemes gāja uz jūdu zemi. Šai teikumā vārdi „**austrumu**“ un „**jūdu**“ rakstāmi ar mazo burtu, jo tie ir sugas vārdi. Tāpat ar mazo burtu rakstāms **antantes** vārds, ja tas lietāts tikai saprašanās, vienošanās nozīmē; turpretim ja v. **Antante** apzīmē zināmu valšķu savienību, tad kā īpašvārds tas rakstāms ar lielo burtu.

V. Personu un vietu vārdi.

Alfonss un **Boriss** rakstāmi ar divi „s“ vārda beigās, kāpēc ģenitīvs pareizi skan: Alfonsa, Borisa (ne Alfona, Boŗa).

Andrējs. Pareizi rakstāms Andrejs (ar īsu „e“).

Andris rakstāms ar „i“ (ģen. Andŗa).

Aspazijas vārds rakstāms pēc gr. oriģinālvalodas parauga ar īsiem „a“: „**Aspazija**“ (ne Aspāzija, kā to daži žurnāli un laikraksti sākuši praktizēt).

Atis, **Ata**. Blakus nōminātīvam Atis, pareiza ģenitīva forma ir **Aŗa** (tāpat kā Ludis — Luŗa, Frīdis — Frīŗa). Bet ja kādam liekas, ka ūie ģenitīva locījumi neskan labi, tad var no tiem izvairīties, runājot,

piemēram, tikai par Kronvalda literāriem darbiem, Doka stāstiem. Latv. valodā jau ir arī citas formas, ko tauta labprāt nelietā (dsk. ģen.: kūšu, piršu), kaut gan tās pareizas.

Avenārius, Kerkovius. Nōminātīvā vārdus Avenārius, Kerkovius var rakstīt vai nu ar **-ius** kā oriģinālvalodā un locīt kā -u.-c. (ģen. Avenārius, Kerkovius, dat. Avenārium, Kerkovium), vai ar **-ijs**: Avenārijs, Kerkovijs, kur tad pārējos locījumos parastā -o.-c. galotne: Avenārijs, Avenārija, Avenārijam (kā Jūlijs, Jūlija, Jūlijam). Valodas praksē vairāk pazīstamas šīs pēdējās formas: **Avenārijs, Kerkovijs**.

Bruts. Pareiza forma ir **Brūts** (ar garu u), ne Bruts, kā runāja Dailes teātra aktieri, izrādot „Jūliju Cēzaru“.

Feifere, Falce. Daži gluži nevajadzīgi ignorē īpašvārdos burta „f“ priekšā „p“ un, piemēram, uzvārdu **Pfeifere** raksta „Feifere“. Šādi īpašvārdi kā **Pfeifere, Pfalce** un tml. latviešu valodā rakstāmi ar „Pf“ un arī izrunā „p“ nav izlaižams.

Gogoļš. No divi formām „Gogoļš“ un „**Gogolis**“ ieteicama pēdējā.

Hōmers. Sengrieķu episkais dzeiņnieks (Iliades un Odisejas autors) saucas **Homērs**, ne Hōmers.

Igaunija, igauņi. Nav nekāda pamata ne vajadzības grozīt vecos nosaukumus un saukt **Igauniju** par Estiju, **igauņus** par estiem, **Rēveli** — Tallinu, **Tērbatu** — Tartu, **Sāmu salu** par „Sārema“ (Saaremaa) u. t. t. „Estija“ un „esti“ arī nebūt nav pašu igauņu vārds, bet pārņemts no vāciešiem (vāciešu dots). Ar **Tērbatas** vārdu (Tērbata un Tartu — 1 sakne!) mums nešķirami saistās tautas apziņas modinātāju **atmodas laikmeta** izcilo darbinieku likteņi, tāpēc „Tartu“ nosaukums nav pieņemams. Varbūt vienīgi **Rēveles**

vietā varētu runāt par „Tallinu“, kas nozīmē „d ā ņ u p ili“ (arī Ulmaņa vārdnīcā minēta „Dāņu pils“).

Jannings. Rakstot **svešu tautu personu vārdus un uzvārdus**, kas oriģinālvalodā beidzas ar -s, jāraugās, vai šis „s“ pieder galotnei, vai vārda saknei. Pēdējā gadījumā vārds latviski rakstāms ar -ss galotnē, piem.: Janningsss (vācu val. Jannings), ģen. Janningsa.

Janševskis, Juraševskis. Latviešu valodā sastopam arī nekārtnu -io- c. substantīvu deklināciju, piem.: viesis, viesā. Analogi tam, lai izvairītos no grūti izrunājamiem konsonantu sablīvējumiem, slavisko uzvārdu viensk. nōminātīva forma nav jārunā ar skaņu kopu **-sks**, bet **-skis**, piem.: Janševskis, Juraševskis, Kulčickis, Vitovskis (ģenitīvs bez mīkstinājuma: Janševska, Juraševska, kā viesis — viesā). Nav arī jāaizmirst, ka minētajos vārdos akcentējama pirmā zilbe!

Jāsmuiža, Līvāni. Jāievēro, kur liekamas garuma zīmes tādos vietu vārdos kā **Līvāni** („ī“, „ā“!) un **Jāsmuiža** („ā“!).

Jēzus vārds rakstāms ar „ē“ (ne Jezus).

Jozuus vārds lokāms kā **-u-c.**: nōmin. Jozuus, ģenit. Jozuus, dat. Jozuum.

Katilīna, Vāsa. Nereti presē sastop vīriešu kārtas īpašvārdus, kas beidzas ar -a, viensk. ģenitīvā aplam locītus (nōmin. Katilīna, Vāsa, ģenit. Katilīna, Vāsa). Pareizi, piemēram, jāsaka: **Katilīnas sacelšanās, Gustava Vasas dēli** (ne: Katilīna sacelšanās, Gustava Vāsa vai Vaza dēli).

Kauna. Pilsētai, ko leiši sauc „Kaunas“, pareizā forma latviešu valodā būtu „Kauns“, bet tas skan ļoti neparasti; bez tam jāievēro, ka gandrīz visi pilsētu nosaukumi latviešiem ir siev. kārtā (tik daži izņēmumi, piem., Tukums). Ieteicamākā forma tāpēc ir **Kauna** (nemīkstināts „n“!). Izruna ar „n“

mikstinājumu (Kauna) radusies pēc Viļņas vārda parauga un kā nepareiza atmetama.

Kristībvārdu izrunā un rakstībā novērojama svārstība kā saknes zilbju kvantitātes, tā galotņu ziņā. Šo svārstību vēl pavairo mūsu kalendāru kultivētais parallēlisms, kur vienu un to pašu vārdu sastop dažādi pārveidotu. Vienības labā der pieturēties pie šādām pareizām, latviešu valodas garam pieskaņotām izrunas un rakstības formām:

Agnese (ne Agnēze), **Alīna**, **Alfonss**, **Alfrēds**, **Amālija**, **Anastasija**, **Andrejs**, **Anlīze**, **Antons**, **Arturs**, **Arvīds**, (no prūšu vārda Arvīdas), **Atis** (ne Attis!), **Abrams**, **Ārija**, **Benjamiņš**, **Bērtulis**, **Biruta** (lī. Birūtē), **Cecīlija**, **Dagmara**, **Dāvids**, **Edvīns** (pareiza, bet mazāk parasta forma **Ēdvīns**), **Eliāss**, **Elizabete**, **Emīls** (arī **Emīlis**), **Elvīra**, **Ēdīte** (turpretim **Edīte** ir **Edes** pamazināmā forma), **Ērika**, **Ēriks** (no skandināvu v.), **Ģertrūde**, **Harrijs**, **Helena**, **Hermīna**, **Ilmars**, **Jonatāns**, **Julianna**, bet **Jūlijs** (ar „ū“, tāpat kā **Karlina** un **Kārlis**, kur „a“ kvantitāte mainās), **Kamilla**, **Karlīna**, **Katrina**, **Kārlis**, **Konrāds**, **Konstantīns**, **Krišs** (arī **Krišus**, ģen. **Krišus**, dat. **Krišum**, tomēr -o- c. f. **Krišs** ērtāka), **Leōnīds** (garš „o“ kā grieķu val.), **Lidija**, **Lilija** (arī **Lillija**), **Līvija**, **Lūcija**, **Magnum** (ģen. **Magnum**, dat. **Magnum**), **Matilde**, **Melanija**, **Melita**, **Monika** (īss „o“, jo nāk no grieķu monos — viens, vienīgs), **Natālija**, **Otilija**, **Otomārs**, **Paulīna**, **Pauls**, **Pēteris**, **Rafaels** (arī **Rafaēls**), **Renāta**, **Rēģīna**, **Romāns**, **Rozālija**, **Rūdolfis**, **Tatjana**, **Terēze**, **Valdemārs** (nav pareizi runāt par **Voldemāru**; latviski vēl labāk teikt **Valdmiers**, kas pamatā **Valmieras** vārdam), **Valentīna**, **Valentīns**, **Valerija**, **Viktors**, **Zālamāns**, arī **Zālamans**, abās formās pirmais „a“ garš.

Savas pejoratīvās nozīmes dēļ nav ieteicams vārds **Ojars**. Tāpat nelatviski, aplam darināti vai ar nelāgu nozīmi ir tādi vārdi, kā: **Kangars**, **Anšlavs**, **Zemlika**, **Ģirts** (lī. **ģirtas** nozīmē **piedzēries!**), **Pram-**

šans, Kurģis, Pīkols, Alģis, Jukums, Ziģenots u. c. Vērojama arī peļama tendence izmest vecus pazīstamus internacionālus vārdus (piem., Edmundu) un likt viņu vietā valodas nepratēju kļūdainos darinājumus, kas nav daiļi nelatvisko skaņu savienojuma dēļ un grūti lokāmi, piem.: Gaitis — Gaiša, Asja — Asjai, Zanza — Zanzas u. t. t. Vecākiem jāpādomā par to, lai izvēlētais vārds viņu bērniem netop par kauna nastu uz visu mūžu.

Ķeistuša vārdu paši leiši agrāk rakstīja „**Ķeistutis**“, bet tagad noskaidrojuši, ka pareizā izruna ir „**Ķēstutis**“. Latviešu valodā var paturēt vārdu „**Ķeistutis**“, kas rakstāms nōminātīvā ar -is un lokāms kā -io- celms: ģen. Ķeistuša, akuz. Ķeistuti.

Ķemeŗi. Par Ķemeŗiem runā rīdzinieki un svešu novadu ļaudis, turpretim paši dzimtie turinieši sauc šo vietu par **Ķemerēm** (nōmināt. **Ķemeres**), un arī mums šis vecais un pareizais nosaukums respektējams.

Leiši, Lietuva. Zinātniskos un prōzas rakstos lietājams tautas nosaukums „**leiši**“, augstā stila valodā var runāt arī par „**lietuvjiem**“, kas atbilst lš. vārdiem „lietuvjys“ un „lietūvis“, bet forma „lietavis“ atmetama. Tāpat labāk runāt par **Lietuvu** (lš. Lietuvā), lai gan latv. val. vecākā forma ir Lietava. Nozīmē jāšķir „**lietuvji**“ (leišu tauta) un **lietuvieši** (Lietuvas valsts pilsoņi).

Mazariks. Čehoslovākijas prezidenta **Mazarika** vārds rakstāms ar nebalsīgu svelpeni (ne (Mazariks!)).

Mazsalace. Pareizi jārunā un jāraksta ar „a“ galtnē šādi 1) vietu vārdi: **Mazsalaca, Liel-salaca, Rūjiena** (ne Rūjene vai Rūjēne!); 2) upju nosaukumi: **Salaca, Seda** (plats „e“!). Turpretim: **Svītene, Skujene** un **Daudzese** (kā turienes ļaudis

paši pareizi runā), nevis Daudzeva vai Daudzvase, kā tas dažās ģeografijas kartēs nepareizi atzīmēts.

Māras vārds cēlies no kr. vārda **Марья**, kāpēc rakstāms ar mīkstinātu „r“ (miļā Māra), kā agrāk runājuši visos novados.

Možeiki, Možaiķi. Jau vairākkārt aizrādīts, ka Lietuvā ir **Mažeiki** (lš. Mažeikiai), nevis Možeiki vai Možaiķi.

Nadežda, Nikitins. Latviešu valodas mīkstinātie konsonanti „g“ un „k“ pilnīgi neatbilst krievu valodas mīkstinātajām dj un tj skaņām, tāpēc, lai neattālinātos no krievu rakstības ārējā ziņā, šos konsonantus (dj, tj) labāk nemīkstināt. Tā tad bez mīkstinājuma jāraksta: **Nadežda, Nikitins, Vladivostoka, Vitebska.** Kur krievu valodā ir „ja“, „ju“ (я, ю), tur arī latviski jāraksta „ja“, „ju“: **Vjatka, Vjazma, Vjačeslavs, Katja, Tatjana.** Turpretim pareizi: **Razaņa, Branska, Brusovs, Severaņins**, jo „r“ latv. valodā „j“ priekšā, saplūstot ar pēdējo, dabū mīkstinājumu.

Namejs. Sakarā ar lugas Nameja gredzena izrādi, min lugas varoņa Nameja vārdu. „Atskaņu chronikā“ (līdz 1290. g.) ir minēts vārds **Nameise**, kur aiz „s“ vēl seko „e“, un jau leišu valodnieks Kazimiers Būga aizrādīja, ka latviski šis vārds skan **Nameisis**, kur ģenitīvs būtu Nameiša; tāpēc tad pareizi jāsaka: **Nameiša gredzens.** Šai sakarā vēl minams, ka vēsturnieku lietātā famozā Tālavas vārda izplatīšanos arī sekmēja daži rakstnieki ar saviem darbiem (piem., R. Blaumaņa „Tālavas taurētājs“). Pareizi būtu: **Telva** (ar platu „e“), iedzīvotāji — **telvieši.**

Neveža. Lietuvas upes Nevēžis, Neris un Lėvuō latviski saucamas: **Nevēža, Neris** (ģenit. Neŗa), **Lėvenis** (ģenit. Lėveŗa).

Nicgale. Starp Krustpili un Daugavpili atrodas piestātne **Nicgale** (garš „i“), ne Nicgale, kā tas vilcienu sarakstos nepareizi minēts.

Pestalocijs, Pestalocija ir pareizāka forma nekā Pestalocis, Pestaloča.

Rupais, Rupā. Uzvārdi, ja vien tie latviešu valodai fōnētiski nerunā pretim, nav grozāmi; tāpēc var rakstīt arī: Rupais, Rupā, Rupajam, lai gan īsteni pareizās formas būtu: Rupjais, Rupjā, Rupjajam (sal. adj. rupjš, rupjais).

Saara. Apgabala nosaukums, kas vācu valodā skan Saar, latviski rakstāms ar balsīgu svelpeni vārda sākumā un ar garu (ne dubultotu!) pirmās zilbes a: **Zāra** (ne Saara vai Sāra).

Saksija, sakši. Tā kā vācu valodā „s“ vokaļa priekšā izrunā kā „z“, tad latviski pareizās formas ir **Zaksija, zakši** (Sachsen), nevis Saksija, sakši.

Saliktie uzvārdi uzskatāmi kā viens vārds, kur jāloka tikai beidzamā daļa, piemēram: **Zaļaiskalns, Zaļaiskalna, Zaļaiskalnam.**

Sēla, Lība. Pēc vecā „Kursas“ vārda parauga jaunākajos laikos daži sākuši runāt arī par kaut kādu „Sēlu“ un „Lību“. Šie vārdi ir bez kaut kāda pamata latviešu valodas pagātnē un kā aplami atmetami. Pareizie vārdi ir **Sēlija** un **Lībija**.

Stenders, Herders. Tādi personu vārdi kā **Stenders, Herders, Šillers** rakstāmi nōminātīvā bez „i“ un lokāmi kā -o- celmi (akuzātīvā: Stenderu, Herderu, Šilleru), turpretim personu vārdi **Hēbelis, Hēgelis, Hekelis, Hipelis**, rakstāmi ar gal. -is un lokāmi kā -io- celmi (akuzāt.: Hēbeli, Hekeli, Hēgeli, Hipeli).

Vērmaņa dārzam tā nosaukums dots, godinot personu, kas šo dārzu nodibinājusi (1816./17. g.) un dāvinājusi pilsētai. Zinot, ka šī filantropē bijusi kāda dāma (pilsētas vecākā kdze) **Vērmane**, mums tad arī klājas runāt par **Vērmanes dārzu** (plats pirmās zilbes „e“), jo minot Vērmaņa dārzu, var likties, ka ziedotājs bijis vīrietis.

Vitauta (leišu valdnieka) vārds rakstāms ar garu pirmās zilbes patskani: **Vitauts**, ne Vitauts (sal. lš. Vytautas).

VI. Izrunas kļūdas.

Afēra, afērists, aeroplāns. Patskannis „e“ (garais un īsais) svešvārdos izrunājams šauri, tāpēc arī minētajos vārdos šaurs „e“.

Akcenti svešvārdos. **Lokāmiem svešvārdiem, to starpā arī īpašvārdiem, uzsverama pirmā zilbe, piem.: filozofija, komparatīvs, Turgeņevs, Dostojevskis, Segrests, Adamovičs; nelokāmiem svešvārdiem un īpašvārdiem turpretim atstājams oriģinālvalodas akcents: dekolte, amplua, Mirabò, Rusò,**

Bēres, bēru. Dailes teātrī Jūlija Cēzara izrādē nācās dzirdēt, ka aktieri bēru vārda daudzskaitļa ģenitīvu izrunā ar platu „e“ skaņu: bēru. Šis vārds kā -ē-c. minētajā locījumā dabū „r“ mīkstinājumu, kāpēc „e“ izrunājams šauri, kaut ar nākamajā zīlē seko „u“ (līdzīgi kā egle — egļu).

Cerēt, derēt, drebēt. Verbiem cerēt, drebēt, derēt, perēt, vēlēt (wünschen) tagadnes indikātvā ir plata „e“ izruna, atskaitot vienskaitļa otro personu: ceru, cer, ceram, cerat; vēlu, vēl, vēlam, vēlat. No infinitīva „vēlēt“ ar vācu wählen nozīmi 3. personas forma tagadnē ir „vēlē“ (ar šauru „e“), piem.: vēlē amata personas.

Direktors, redaktors, koris. Dažos bieži lietāmajos svešvārdos „o“ izruna jau pielāgojusies latviskajai „uo“ izrunai. To var atzīt tādos vārdos kā direktors, redaktors, koris. Tāpat ar „uo“ var runāt tādus vārdus kā induktors, akumulātors, prožektors, inkubātors. Turpretim „d o k t o r s“ (zinātnisks grads) runājams ar tīro „o“, bet pieturas zīmju nosaukumi kōls (:) un sēmikōls (:) — ar tīro, garo „o“.

Klaipēdas vārds runājams ar platu un garu „e“ (vārds laikam radies no savienojuma klaja pēda).

Mestrs (Heermeister, Heerführer) izrunājams ar platu „e“: ordeņa mestrs, mestru laiki. Šī vārda izrunai nevar piemērot likumu par „e“ šauru izrunu svešvārdos, jo mums ir attiecīgi māju nosaukumi ar platu „e“ (Mestrēni u. c.).

Nekatra kārtā. Gramatikas stundās, runājot par „nekatra kārtu“ (genus neutrum), jāzina, ka vārdā „nekatrs“ akcentējama otrā zilbe, analogi kā saliktos pronōmenos: nekas, neviens, nekāds.

Sen, nesen. Adverbs **sen** (tāpat nesen) ir dzīvs tautas mutē; vidus dialektā to runā ar šauru „e“, un tā klājas runāt arī literārā valodā. Adjektīvs **sens** likās izzudis, un tagad tas lielākai daļai latviešu pazīstams tikai kā grāmatu vārds, kāpēc arī to, pēc adverbs **sen** parauga, daudzi runā ar šauru „e“. Šāda izruna nepareiza, un adjektīvs **sens** (kā vecs), komparatīva forma **senāk**, **senāks**, subst. **senatne** jārunā ar platu „e“. Vecos salikteņos „e“ izruna atkarīga no nākamās zilbes; tā, piem., **svētdienas** vārdā pirmās zilbes „e“ skaņa šaura, jo otrā zilbē seko „ie“, bet **svētvakars** runājams ar platu „e“, jo otrā zilbē seko „a“. **Jaunajos laikos darinātie salikteņi patur pirmās daļas izrunu** (piem. vecmeita — 1. zilbē plats, „e“, kaut gan 2. zilbē seko „ei“). Un kā runājam **sens** ar platu „e“, tā jārunā ar platu „e“, ne tikai tādi vārdi, kā **senlaiki**, **senlatvieši**, kur aiz 1. zilbes „e“ seko 2. zilbē „a“, bet arī **sengrieķi**, **senkrievi** (senkrievu val.), kur otrā zilbē „ie“. Ja turpretim salikteņa pirmajā daļā ir adv. **sen**, tad 1. daļas „e“ izrunājams šauri: **senmeklēts**, **senaizmirsts**, **sengaidīts**.

Serbs, verbs, sters. Parasti „e“ svešvārdos izrunā šauri (deputāts, dēmkraatija), bet „r“ priekšā iso „e“ vedas izrunāt plati, ja aiz tā nākamajā zilbē neseko palatāls patskanis (e, i). Tāpēc tādi vārdi kā **verbs**, **adverbs**, **serbs**,

sters izrunājami ar platu „e“ (tāpat kā verga vārds), turpretim vārdā „adverbiāls“ šaurs „e“, jo nākamajā zilbē seko „i“.

Stendera vārdā notikusi asimilācija: pirmā zilbe te šaura un dominē pār otro, tāpēc paturams šaurs e abās zilbēs visos locījumos (Stenders, Stenderu).

Zemgales, Ventas, Ventspils, Mērsraga un Cēsu (dsk. ģen.) vārds runājams ar platu pirmās zilbes „e“. Arī Vensku Edvarda, Ērmaņa un Ersa vārdā plats „e“.

VII. Interpunkcija.

Ja apstākļu divdabis teikumā nestāv viens pats, bet paplašināts ar kādu vārdu, kas to tuvāk apzīmē, tad šis divdabja savienojums atdalāms ar kommatu, piem.: grūti saslīmis, viņš ilgi vairs nedzīvos; turpretim ja līdzīgā gadījumā divdabis lietāts ar atribūtīvu nozīmi, tad kommats pēc tā nav liekams: grūti saslīmis (= saslīmušais) cilvēks nespēj strādāt.

Teikumā „beidzot jāsaka kāds vārds arī par autoru“ pēc vārda „beidzot“ nav jāliek kommats.

Teikumā „bet, rādīdams cilvēcīgas vājības, Dikenss prot lasītāju iekustināt“ pēc saikļa „bet“ liekams kommats; arī tad te liekams kommats, ja „bet“ vietā stāvētu „un“.

Divdabji, ja tie paplašināti ar kādu apstākļa vārdu vai objektu, atdalāmi ar kommatu: mežā iegājis, nobijos. Kails divdabis nav atdalāms: paēdis viņš pateicās.

Salīdzinājumos priekš „kā“ liekams kommats tikai tad, ja tas iesāk veselu teikumu: sulaiņi staigāja kā ēnas (bez kommata); es locīju valodiņu, kā locīja vālodzīte (jāliek kommats).

Ja divus patstāvīgus, pilnīgus teikumus savieno ar saikli „un“, tad tie šķīrami ar kommatu: saule

silda, un sniegs kūst. Bet ja šie teikumi, kas savienoti ar saikli „un“, atkarīgi no kāda trešā, tad „un“ priekšā kommats nav liekams: **mēs priecājamies, ka saule silda un sniegs kūst.**

Starp teikuma priekšmetu un infinitīvā izteiktu papildinājumu kommats nav jāliek, piem.: viņam ir ļauns nodoms izsmiet savu draugu.

Šāda tipa teikumos kā, piem.: „nezināja ko atbildēt“, „nav ko ēst“ — priekš „ko“ nav liekams kommats.

Pēc cipara, kas apzīmē stundu, punkts nav liekams tādos teikumos, kā: pulksten 7 sākas izrāde, pulksten 10 pienāk vilciens.

Teikumā „**pēc tam kad zibens iespēra, rija nodega**“ pēc vārda „tam“ kommats nav jāliek, jo šo teikumu lasot, mēs te paūzi neievērojam. Līdzīgi neliekam kommatu arī pēc „tāpēc“ tādā pat teikumā: **tāpēc ka zibens iespēra, rija nodega.**

Laikrakstu, grāmatu un sacerējumu nosaukumus parasti liek pēdīnās: „Pēterburgas Avīzes“ sāka iznākt 1862. g., klasē iztīrāja A. Niedras romānu „Liduma dūmos“. Bet ja nosaukumi labi pazīstami, tad var iztikt arī bez pēdīnām: svētdienās Jaunākās Ziņas neiznāk; izrakstīju Brīvo Zemi.

Iesprausts vārds „piemēram“ atdalāms ar kommati, jo citādi to var sajaukt ar papildītāju datīvā, kas rakstāms bez kommata: mēs, piemēram, sekosim sava audzinātāja piemēram.

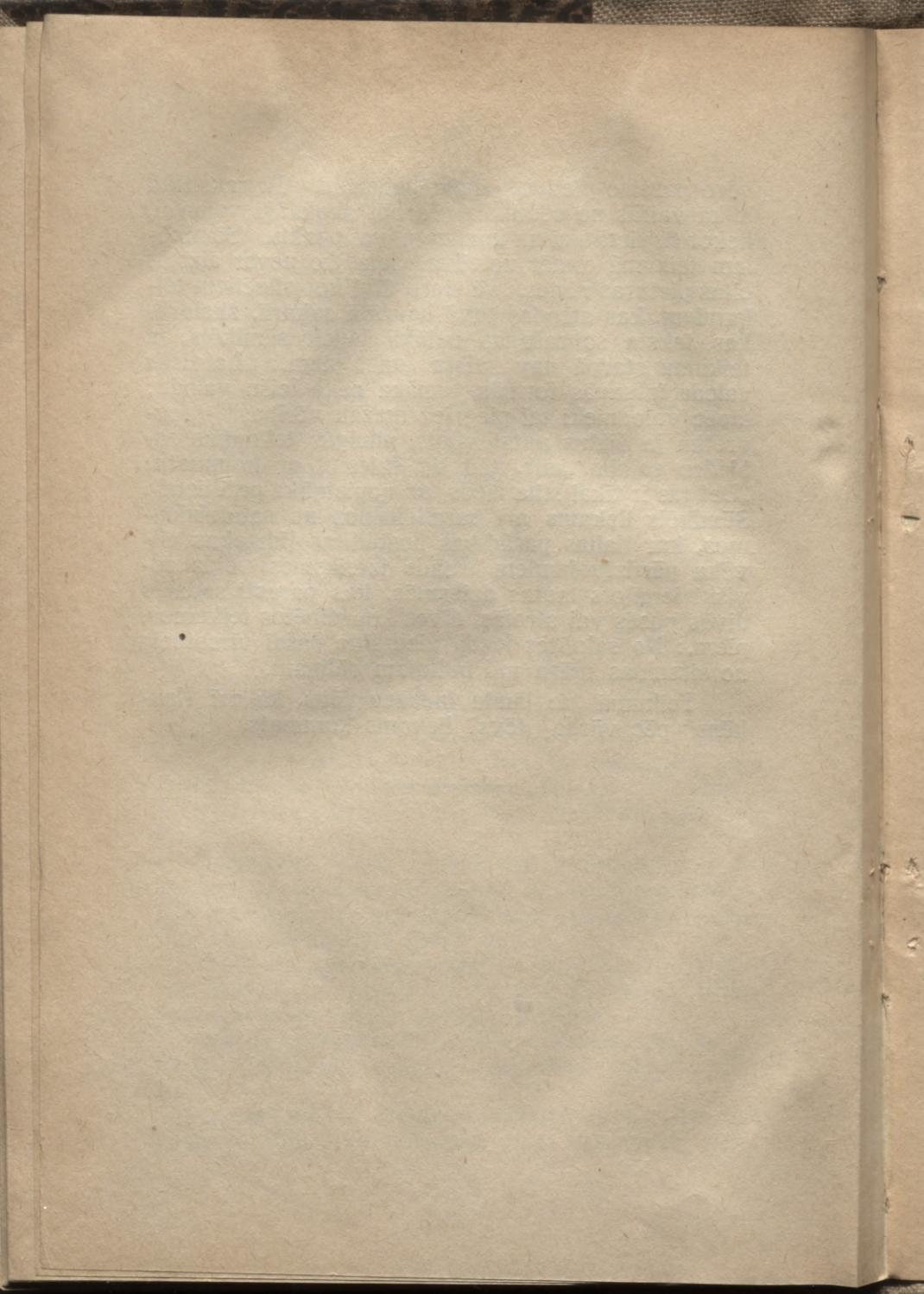
Salikteni „**privātdocents**“ saīsinot, nepareizi raksta: priv. doc. Jāvelk vai nu svītriņa starpā: **priv.-doc.**, vai punkts jāliek beigās: **privdoc.**

Vārda „**respektīvi**“ priekšā kommats nav jāliek, piem.: dedukcija respektīvi racionālā metode filozofijā.

Sēmiķols. Beidzamajā laikā novērojama savāda parādība, ka teikumos maz, vai nemaz neie-

vēro pareizo pieturas zīmju lietāšanu. Tā rakstītāji it kā vairās no sēmikōla (varbūt skolotāju vaina?), liekot tā vietā vai nu kommatu, vai punktu. Sēmikōlam teikumā tomēr noteikta vieta, ko nevar aizstāt citas pieturas zīmes. Tā **starp divi koordinētiem teikumiem, kas atrodas tuvā kauzālā sakarā, skaidrākas teksta saprašanas nolūkā jāliek sēmikōls, ja teikumu starpā nav saikļa „un“**, piem.: „Latviešu valoda ir savās formās jaunāka nekā leišu valoda; tāpēc valodnieki tai piegriež mazāk vērības.“ Turpretim ja šādus patstāvīgus, pilnīgus teikumus **sabiedro saiklis „un“**, tad tie **šķīrami ar kommatu**: „Bet tas ir tikai stila zieds, un nopietnāka pati lieta“. **Sēmikōls liekams arī paralēlismos un salīdzinājumos, kur dabas parādības nostādītas līdztekus cilvēka pārdzīvojumiem.** Šāds izteiksmes veids sevišķi iemīļots tautas dziesmās, kas parasti sadalās divās pusēs vai strofās, divos koordinētos teikumos, piem.: No saknītes lazda zied līdz pašai virsotnei; no sirsniņas māsa mīl baltajam bāliņam.

Teikumā „**te jāmin Indrānu tēvs, kā arī Kaukēns**“ pēc vārda „tēvs“ liekams kommat.

Satura rādītājs.

	lpp.		lpp.
Priekšvārdi	3	as'ras, skat. dvēs'le	10
I. Atsevišķi vārdi.			
aba	5	ateljē, sk. foto ateljē	10
abeji, diveji	5	atiet	10
abejpusīgs	5	atklāsmē	10
aitērs	5	atslābums, atslābt	10
aizbāznis, aizbīdnis, aiz-		attiecība	10
laidnis	5	attulkot	10
aizcilas	6	atvars	11
aizdomīgs	6	atveids	11
aizgādnieciska organizācija	6	atvente	11
aizjūgs, iejūgs, pajūgs	7	augļenīca	11
aizredzība	7	augšminētie	11
aizsardzības pakāpe	7	autobuss, omnibuss	11
aizvietot, atvietot	7	ārods	12
akmeņa laikmets	7	bail, bailes	12
alnis	7	balsš saikļi	12
alvirtuves	7	bārda, bārзда	12
amols	7	bende, bendu	12
apbrīnība	8	bezdarbnieki	12
apgaisme	8	bezmaz	12
apgaismības laikmets, sk.		bēgoņu laikmets	12
apgaisme	8	bilde	12
apgāde, sk. izdevniecība	8	bieži apdzīvota vieta	13
apgrozīties	8	brekši	13
apietamies, apejas	8	brilles	13
apkalpe	8	brīva, svabada enerģija	13
apkārtlidojums	8	briedis, sk. alnis	13
apkure	8	būtne	13
apmatojums	9	būtva	13
apmetne, sk. nometne	9	caur	14
apnikot	9	caurskata iesniegumus	14
ar (arī)	9	caurule	14
ar manim, ar mani	9	cekuls, cegums	14
arājs, arējs	10	cemme	14
		censlis	14
		cēlums	14
		ciena, ciēna	15

	lpp.		lpp.
cienība, sk. ciena, cieņa	15	grieznes, sk. šķēres	21
cienītais, cienījams	15	huligans	21
dabas zinātnisks	15	inženieris-architekts	21
daloties, sk. ķilda	15	izdevniecība	21
darba klaušas	15	izejas vērtība	22
darīgs	16	izejviela, sk. jēlviela	22
debesup	16	izklāsts	22
degpunkts, degvīns, deg- gāze, peldkostims	16	izpalikt	22
desmit lati, sk. skaitļa vārdi	16	izpelņa	22
desmits	16	izpildīs dziesmas	22
deva	16	izsole, sacensība, konku- rence	22
dividendu	16	izspiedums	23
divmēlība	16	izziņa, uzziņa	23
diengrāmata	16	īpatns	23
dienas kārtība	16	iederīgs	23
dievestība	16	iedirbe	23
dēri, sk. breķši	17	iejūgs, sk. aizjūgs	23
dotības	17	iekš	24
drausme, drūksts	17	iekšēja misija	24
dumpjoties	17	iepretim, iepretī	24
duris	17	ieraža, paraža	24
dvēsle, asnis	17	iestāties	24
dzeltais, dzeltens	18	ievadam, ievads	25
dzelzszāle	18	jemt (ņemt) vērā	25
dzēšlapa	18	jēlviela	25
dzimšanas diena	18	jutoņa, jūtoņa	25
dzimtībušana	18	jūrmala	25
dzimtssarakstu nodaļa	18	kaiteklis	25
dziedīgs	18	kapitōls	26
dziedonis, sk. lidonis	18	kapteinis-leitnants	26
epizode	19	kasacēšana	26
esamība, esotība	19	kāršu spēles termini	26
evangēlijs	19	kārtula	26
fabūla, drama	19	klopsis	27
foto ateljē	19	komandējošais sastāvs	27
francis, francūzis	19	kompaņons	27
gadkārtējs	20	konkurence, sk. izsole	27
gaitnieks, -ce	20	konvents	27
galvas plikums	20	krāpīgs	27
galvenokārt, galvenām kārtām	20	krēditors, dēbitors	27
garša, smarša	20	kremātorizēšana	27
gaut, gaudīt	21	krist acīs	28
grāds	21	krustāmā zīme, kristijamā zīme	28

	lpp.		lpp.
kurorta vieta	28	pajūgs, sk. aizjūgs	35
kūri, kuri	28	pakraste, piekraste	35
kvēlkrāsa	28	panazlis	35
kvīte	28	paraža, sk. ieraža	35
kēkša	28	pareizība, pareizīgums	35
kīlda, strīds	29	paša namā	36
kīlāt, sk. aizcilas	29	pārākapdzīvojums	36
labestība, ļaunība	29	pārlatviskošana	36
leitmotīvs	29	pārsēšanās, pārsēžamās	
lejums	29	pārsēdu biļetes	36
lidonis, lidotājs	29	pildspalva	36
liga	30	piedziņa, sk. sadaļa	36
lizda, lazds	30	piekopt intrigas	36
līdz	30	piepeži, piepeši	36
līdzredaktors	30	piespiedu kustība	36
līdzstrāva	30	plakne, plāksne, plate, plāte	37
līdztekus linijas	30	ploška	37
lūgšana	31	pludmale, pludmalis	38
lūgums, lūgumraksts	31	pretestība	38
maksimums, minimums	31	provokātors	38
mamma, papa	31	publiskas skolas	38
masēt	32	pulkvedis-leitnants, sk. kap-	
mazgulis	32	teinis-leitnants	38
māte, māšu	32	radniecības pakāpju apzī-	
mitriķis	32	mējumi	38
neapmierinātība	32	raidlugas	39
necerīgi	33	rakstāmi darbi	39
necils, necilība	33	reizes rēķins	39
neparko	33	reklāmvēstules	40
nepatiksme	33	rēzgalis, sk. ruzgans	40
nesls	33	rēķināt, rēķins	40
nojauda	33	ritošais sastāvs	40
nolaist vilcienu	34	rozā krāsa	41
nolīdzinājums	34	rusicismi	41
nometne, apmetne	34	ruzgans, rusgans	41
nometnieki	34	sadaļa	41
novietne, sk. nometne	34	saturīgs, sk. iederīgs	41
nozīmes, pazīmes	34	savlaicīgi	41
nozēlas	35	savrūp	41
oža, oša	35	Sāpīgās Dievmātes baznīca	41
pa lielākai daļai, sk. galve-		segnis	42
nokārt	35	senlaiku, vecs	42
padomēšana, sk. kremāto-		sēfs	42
rizēšana	35	siltuma, siltums	42
paja	35	skaitekli	42

	lpp.		lpp.
skaitļa vārdi	42	virsmā	49
skandaliozs	43	visurklātbūtne	49
skābeklis un slāpekļis	43	višņi	49
slēpot	43	viesīga sadzīve	49
smēre, smērēt	43	zem	49
sokties	43	zēģeles, zēģelēt	50
spīkers	44	zumināšana	50
spraudadata	44		
sprāgstvielas	44	II. Galotnes un piedēkļi.	
spriegums	44	adjektīvu noteicamā un ne-	
starks	44	noteicamā galotne	50
stiepile	44	-ains, -ainš	51
sukrenes	44	-am, -ot	52
sūklis	45	-isks	52
svarīgs uzdevums	45	-ība, -ums	53
šarlachs	45	-ošs, -oši	53
šaurības princips	45	-tuve, -tava	53
šķēres	45	verbu konjugācija	53
šķinķis	45	vīr. k. uzvārdi, kas beidzas	
šķirkļis	45	ar -a, -e	54
šķīdinājums, šķīdums	45		
štats, štābs	46	III. Sintakses un stila kļūdas.	
tas, viņš	46	adreses	54
tālraksts	46	Akmentīna kdze, Akmen-	
tieslietu zinātne	46	tiņas kdze	55
trokšņs	46	apmeklē skolu	55
uz, aiz, pie, ar, no	46	apspriedām skolēnu lietas	56
uz priekšu	47	apšaubāmi slēdzieni	56
uzmava	47	apzīmētāja vieta teikumā	56
uzrēķins	47	atrast kontaktu	56
uzsacīt dzejoli	47	atstāt iespaidu	56
uzskatāmības līdzekļi	47	ar visu palāvību	56
uzvedība	47	baudīt izglītību	56
uzziņa, sk. izzīņa	47	biedrību u. c. nosaukumi	57
vagot, vagāt	48	dabūju ko dāvināt	57
vainags	48	daļa strādnieku parakstījuši	
vairumā un mazumā	48	līgumu	57
vajadze	48	datuma rakstība	57
valsts papīru spiestuve	48	dēbitīva formas	57
vākēt	48	dodu vārdu	58
vērā liekams	48	dzīvot uz laukiem	58
vērtē, vērts, vērtīgs	48	gatavoties kam	58
vēziens	49	izslēgt procesus	59
viljāt, viljināt	49	ieņem amatu	59
vinness	49	ieņem stāvokli	59

	lpp.		lpp.
iekām ka tie sapūst	59	šai sakarībā	65
Jelg. ģimnaz. pieaug. direktors	59	taisīt piezīmes	65
kapitāls sastādās	59	tiesības aizturētas	65
kasē uz	60	turpina kristies, sk. mesties bēgt	66
kāds jūsu vārds?	60	uz ko lepns	66
kārumus dzīt	60	uz priekšlikumu, uz pavēli	66
kungu un dāmu jauna un lietāta veļa	60	uz to labāko	66
laid mierā	60	uzkrist	66
liekas būt labs	60	uzstādīt jautājumu	66
Lielā un Mazā Juglas	60	vai pie sievietēm izpildāms nāves sods	66
lieta pastāv iekš tam	60	vairīties dzērājus	67
lietas savest kārtībā	60	vārdu kārtā skolu nosaukumos	67
mani sauc Kārlis	61	vārdu kārtā teikumā	67
mesties bēgt	61	vest grāmatas, vest miera sarunas	68
ne pret vienu, ne uz vienu	61	visiem bijuši jāiegādā karogi vienlīdzība, kā pareizība	68
nēskatoties uz	61	viens starp pirmajiem	69
nest atbildību	61	zināt skaidrības	69
no trīsdesmit viena slimnieka	61	ziedoņiet pret nāvi no gaisa kara aviācijas fondam	69
nostādīt audzēšanu	61		
organisms atsaucas	62	IV. Lielie un mazie burti.	
organismu pārskanot	62	V. Personu un vietu vārdi.	
pa savai modei dziedāt	62	Altonss, Boriss	70
pacelt jautājumu	62	Andrējs	70
papildu rakstam	62	Andris	70
pārdoš armijai nederīgos zirgus	62	Aspazija	70
pārkāpt sētu, balķi	62	Atis	70
pārvalda valodas	63	Avenārius, Kerkovius	71
pie sevis nodomāja	63	Bruts	71
pie visa kā var pierast	63	Feifere, Falce	71
piezērušā stāvoklī	63	Gogoļš	71
piekrist domām	63	Hōmers	71
pielaist klūdas	63	Igaunija, igauņi	71
sastāv no	63	Jannings	72
sastāvēt dienestā	64	Janševskis, Juraševskis	72
saukt pie kārtības	64	Jāsmuiža, Līvāni	72
skaņa pāriet par skaņu	64	Jēzus	72
slēgt mieru, draudzību	64	Jozuus	72
sniegt padomus	64	Katilina, Vāsa	72
spert enerģiskus soļus	65		
spēlēt lielu lomu	65		
strādā kā skolotājs	65		
studētais latvietis	65		

	lpp.		lpp.
Kauna	72	Stenders, Herders	76
Kristībvardi	73	Vērmaņa dārzs	76
Keistutis	74	Vitauts	77
Kemeŗi	74		
leiŗi, Lietuva	74	VI. IZRUNAS KĻUDAS.	
Mazariks	74	afēra, afērists, aeroplāns	77
Mazsalace	74	akcents sveŗvārdos	77
Māra	75	bēres, bēŗu	77
Moŗeikī, Moŗaikī	75	cerēt, drebēt, derēt	77
Nadeŗda, Ņikitins	75	direktors, redaktors, koris	77
Namejs	75	Klaipēda	78
Neveŗa	75	mestrs	78
Ņicgale	75	nekatra kāŗta	78
Pestalocijs	76	sen, nesēn	78
Rupais	76	serbs, verbs, sters	78
Saara	76	Stenders	79
Saksija, sakŗi	76	Zemgale, Venta, Ventspils	79
Saliktie uzvārdi	76		
Sēla, Liba	76	VII. Interpunkcija.	

Leiz 211

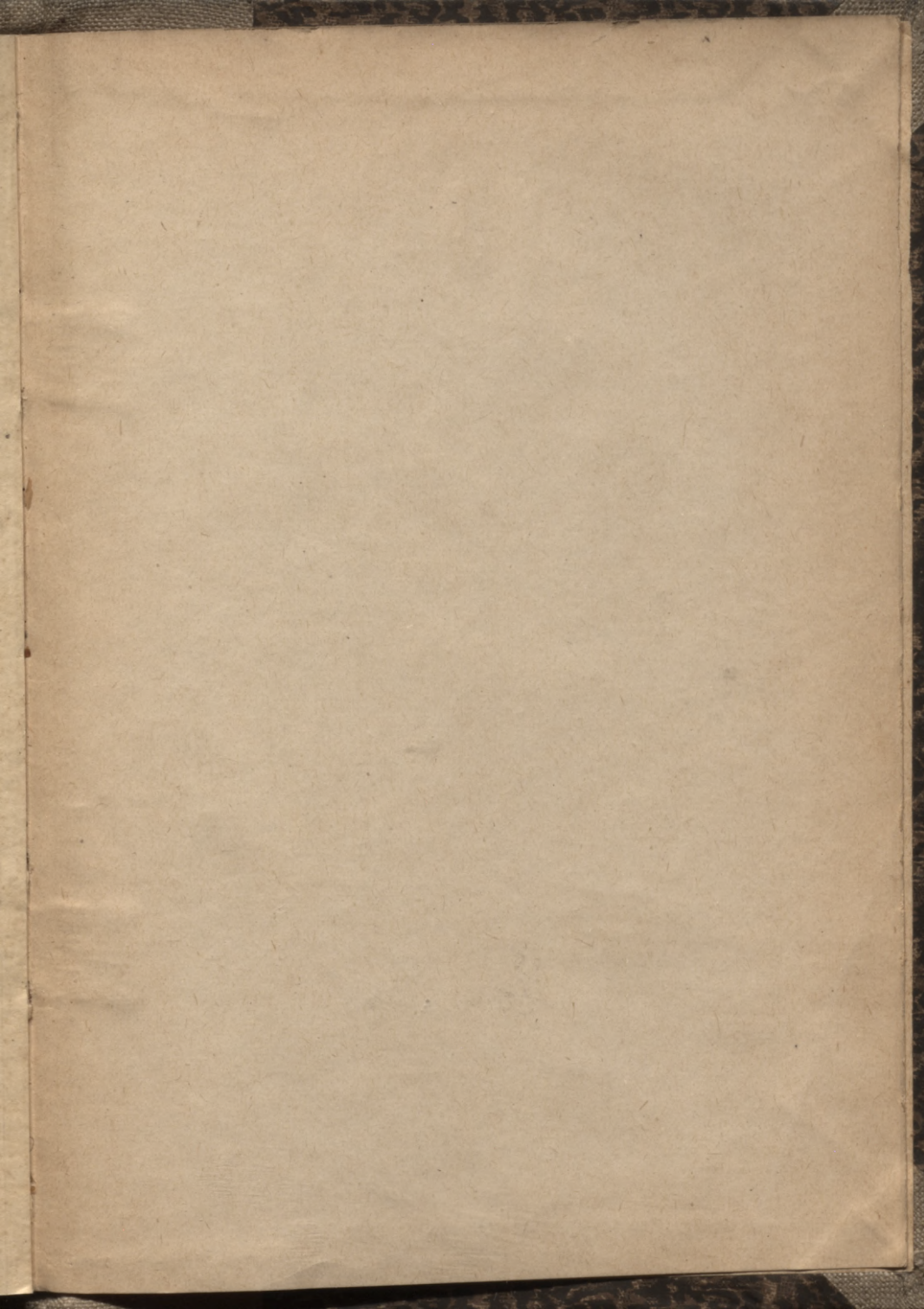
Ramaves izdevumi:

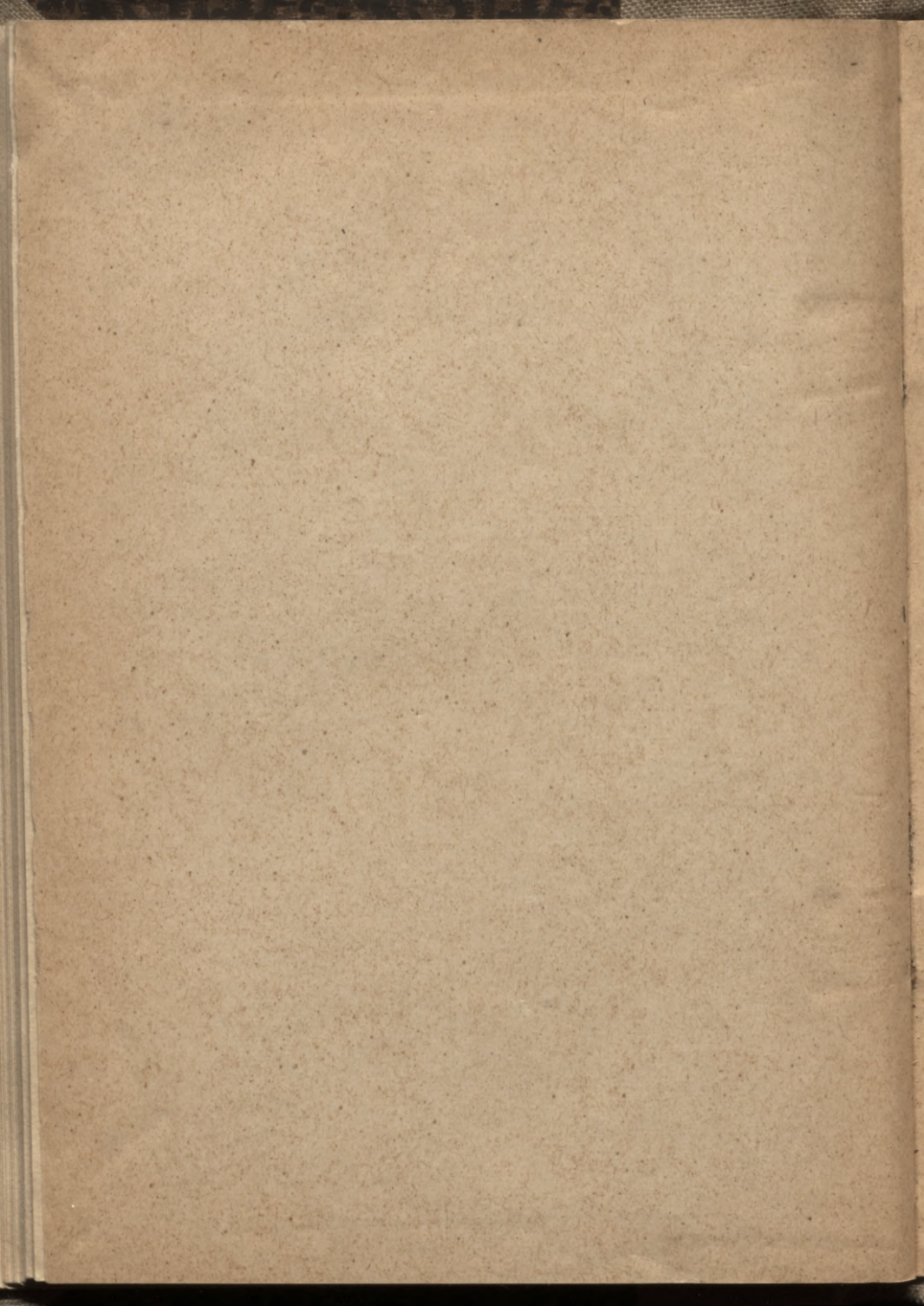
1. **Ceļi.** Rakstu krājums docenta L. Bērziņa sešdesmitās dzimšanas dienas piemiņai. Rīgā, 1931. Ls 1,50
2. **Filoloģijas materiāli.** Profesora J. Endzelīnam sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums. Rīgā, 1933. Ls 7,—
3. **Ceļi.** Rakstu krājums. II. Rīgā, 1933. Ls 1,30
4. **Ceļi.** Rakstu krājums. III. Rīgā, 1933. [Veltīts profesoram J. Kauliņam septiņdesmitajā dzimšanas dienā.] Ls 3,50
5. **Ceļi.** Rakstu krājums. IV. Rīgā, 1934. Ls 1,50
6. **Ceļi.** Rakstu krājums. V. Rīgā, 1935. Ls 1,50
7. **Ceļi.** Rakstu krājums. VI. Rīgā, 1935. [Veltīts Kr. Barona simtās dzimšanas dienas piemiņai.] Ls 6,—
8. Alvils Augstkalns. **Leišu valodas elementi** latviešu ģimnazijai. Rīgā, 1935. Ls 0,65
9. **Valodas prakses jautājumi.** Red. prof. J. Endzelīns. Sakārt. stud. phil. P. Ozoliņš. Rīgā, 1935. Ls 1,50
10. Prof. P. Ķīka. **Starptautiskās valodas problēma.** Rīgā, 1935. Ls 1,—

Ramaves pasta tekošs konts 10888.

4 NOV. 1935

Le 1324

50
LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306121005